

SVET POD TRIGLAVOM 27

Časopis za
prebivalce,
obiskovalce,
prijatelje in
podpornike

JUBILEJ: 40 let za naravo in ljudi
NARAVA: Dosežitev risov
RAZVOJ: Podeljena planin
KULTURA: Priručnik Tipologija bohinjskih planin

Organizacija Združenih
narodov za izobraževanje,
znanost in kulturo

Juljske Alpe
• Biosferno območje od leta 2003
• Program Človek in biosfera

EUROPARC
Sustainable Tourism
in Protected Areas

Dnevna soba

BESEDILO • *Klemen Langus, Turizem Bohinj*

KAZALO

- 3 **JUBILEJ**
- 4 **NARAVA**
- 12 **KULTURA**
- 20 **BIOSFERNO OBMOČJE**
- 21 **PODNEBNE SPREMEMBE**
- 22 **SKUPNOST ŠOL**
- 25 **OBISKOVANJE**
- 29 **RAZVOJ**
- 30 **MEDNARODNO
SODELOVANJE**
- 31 **AKTUALNO**
- 32 **IZLET ŠTEVILKE**

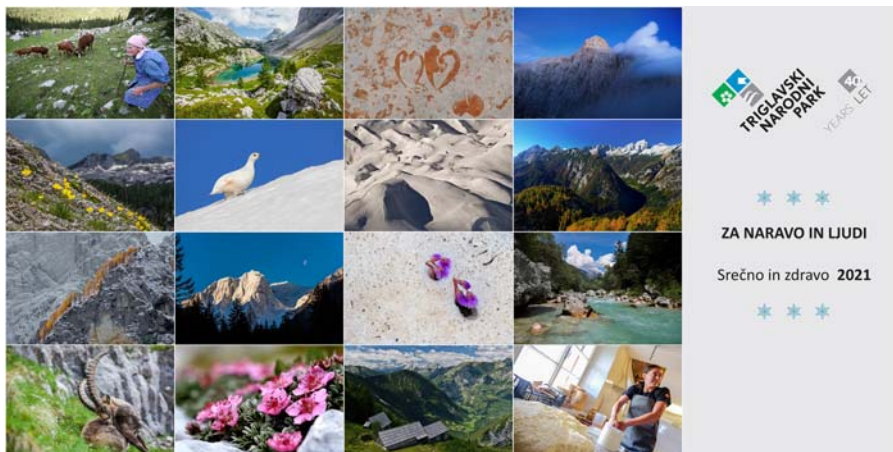
Stenski koledar 2021 🗓️

Ker v letu 2021 oznamujemo štirideseto obletnico Zakona o Triglavskem narodnem parku in šestdeseto obletnico prvega odloka o razglasitvi Doline Triglavskih jezer za Triglavski narodni park, je koledar posvečen jubileju. Avtor fotografij je ljubiteljski fotograf Aleš Krivec. Njegove fotografije so poklon naravi in ljudem, ki so ustvarili kulturno krajino parka. Koledar lahko kupite v vseh informacijskih mestih in turističnih pisarnah na območju parka. ♦

Zadnjih nekaj let smo na Biosfernem območju Julijske Alpe - Triglavski narodni park utrdili sodelovanje med turizmom in varovanjem narave. To je dobro in prav. Izidi so tu in opazni. Naj omejnim le novo pohodniško pot Juliana, ki je postala temelj našega sodelovanja. Zaradi trdnosti tega temelja bomo lažje odgovarjali na pereča vprašanja dobe, v kateri živimo.

Prav zato si želim, da bi uspehe te poti merili drugače, kot smo vajeni. Vsaj turistični delavci. Recimo, koliko več imamo hektarjev obdelanih kmetijskih površin, kako se je spremenil naš odnos do pomena in ohranjanja biodiverzitete, koliko ljudi, posameznikov in družin se je odločilo in ostalo v regiji, koliko novih linij javnega prevoza nam je uspelo vpeljati itn. Velik izziv, ni kaj. Sploh, če vemo, da je prav povezava med turizmom, razvojem na splošno na eni in ohranjanjem narave in kulture na drugi strani, kot bi hodili po napeti vrvi visoko nad prepadom in ves čas, ampak res ves čas iskali ravnotežje in včasih zanihali malo na eno, včasih malo na drugo stran. Uf, naporno, ni kaj. Že sama misel na to. A prav za to gre: za iskanje ravnotežja, odnosa – do narave, kulture in ljudi. Upravljanje »posvečenega prostora« Biosfernega območja Julijske Alpe, ki je »prijeten za domačine in obiskovalcem oaza presenečenj«, je torej zahtevno, zagonetno, pa vseeno tudi častno delo.

Da bi lažje razumeli zapletenost upravljanja tega prostora, sem ga v nekem trenutku začel primerjati z dnevno sobo, ki jo povsem po človeški naravi uredim tako, kot je meni in mojim najbližjim pogodu. To dobro počutje seveda želim deliti, zato povabim prijatelje, kolege, znance, take »radovedne, iskatelske, pristihih doživetij sposobne, sanjave in pustolovske«. Sproščeno ozračje čudenja, spoštovanja in izmenjave mnenj rodi bogastvo novih zamisli, ki me utrdijo v prepričanju, da je ta prostor, ta dnevna soba pravzaprav »urejena butična galerija izbranega in najdražjega, ki sploh ni na prodaj«. ♦

2021 - LETO OBLETNIC ZA TRIGLAVSKI NARODNI PARK

BESEDILO • Tina Markun

**ZA NARAVO
IN LJUDI**
FOR NATURE
AND PEOPLE

Leta 2021 bomo oznamovali štirideseto obletnico razglasitve prvega zakona o Triglavskem narodnem parku. Pri razvoju in nastanku edinega narodnega parka v Sloveniji je sicer več mejnikov. Kot prvi je predlog naravoslovca in seizmologa dr. Albina Belarja, ko je leta 1908 še pred ustanovitvijo prvih narodnih parkov v Evropi predlagal naravovarstveni park nad Komarčo, vendar njegov predlog ni bil sprejet. Leta 1920 je Odsek za varstvo prirode in prirodnih spomenikov Muzejskega društva v Ljubljani takratni pokrajinski vladi za Slovenijo v Kraljevini Srbov, Hrvatov in Slovencev predstavil Spomenico s konkretnimi zahtevami, med katerimi je bila tudi razglasitev varstvenih parkov. To se je uresničilo leta 1924, ko je bil z zakupno pogodbo za dvajset let razglašen Alpski varstveni park v Dolini Triglavskih jezer velikosti 1400 hektarov. Leta 1926 je bilo prvič uporabljeno ime Triglavski narodni park v zapisu profesorja Frana Jesenka v dnevniku Jutro. Po vojni je zaradi izteka pogodbe Alpski varstveni park prenehal obstajati, leta 1961 pa je Ljudska skupščina Slovenije sprejela

Odlok o razglasitvi Doline Triglavskih jezer za narodni park velikosti 2000 hektarov pod imenom Triglavski narodni park. Naslednja leta so sledili analize in predlogi za širitev parka in 27. maja 1981 se je s prvim zakonom o Triglavskem narodnem parku zavarovano območje razširilo na skoraj celotne Julijske Alpe v obsegu 83.807 hektarov. Zakon je veljal vse do sprejetja novega zakona leta 2010, z njim se je površina parka povečala še za 174 hektarov s pripojitvijo naselja Kneške Ravne nad Baško grapo na Tolminskem.

Narodni parki so zavarovana območja narave, ki si zaradi izjemnosti in neprecenljivosti zaslužijo kar največjo mogočo skrb. Štirideseto obletnico bomo oznamovali s sloganom *Triglavski narodni park – za naravo in ljudi*, ki nosi sporočilo, kako pomembno je zagotavljanje ravnovesja med varstvom narave in človekovimi interesi ter iskanjem takšnih rešitev, ki bodo zagotavljale ohranjanje narave in kulturne dediščine ter prispevale k boljši kakovosti življenja in spodbujale trajnostni razvoj. V letu 2021 načrtujemo sklop dogodkov za širšo javnost, strokovni posvet in osrednje praznovanje za vse, ki v parku živijo, v njem delajo ali ga obiskujejo. ♦

SVET POD TRIGLAVOM
je časopis Triglavskega
narodnega parka,
namenjen njegovim
prebivalcem,
obiskovalcem,
ljubiteljem
in podpornikom.

ISSN: 1581-6664
Triglavski narodni park,
Ljubljanska cesta 27, 4260 Bled
tel.: 04/578 02 00
faks: 04/578 02 01
E-pošta: triglavski-narodni-
park@tnp.gov.si
www.tnp.si

IZDAL IN ZALOŽIL
Javni zavod Triglavski
narodni park
ZANJ mag. Janez Rakar
UREDNIKA Tina Markun
TEHNIČNA UREDNICA Alenka
Mencinger
UREDNIŠKI ODBOR
Ana Marija Kunstelj, Tina
Markun, Alenka Mencinger in
mag. Tanja Menegalijska

FOTOGRAFIJA NA NASLOVNICI
Aleš Zdešar - Log pod
Mangartom
FOTOGRAFIE NA VOŠČILU: Dan
Briški, Jože Mihelič in Aleš
Zdešar
JEZIKOVNI PREGLED
Vlasta Kunej
OBLIKOVANJE IDEJNE ZASNOVE
Idejološka ordinacija,
Silvija Cerne

POSTAVITEV IN PRIPRAVA
Gaya d.o.o.
TISK
Medium d.o.o.
NAKLADA
2000 izvodov
Tiskano na okolju
prijaznem papirju.
Bled, december 2020

MIRNA OBMOČJA

BESEDILO • *Andrej Arih* • *Nina Alič* • *dr. Tomaž Kralj*

Triglavski narodni park je območje z najbolj ohranjenim naravnim okoljem v Sloveniji. Raven varstva je s predpisanimi varstvenimi režimi visoka in zagotavlja, da bodo tudi zanamci podedovali ohranjeno naravo na teh štirih odstotkih ozemlja države. Pa vendar ponekod zgolj varstveni režimi ne zadostujejo. Treba je opozoriti na obiskovanje narodnega parka, ki zadnja leta narašča, spreminjajo pa se tudi načini preživljanja prostega časa v naravi. Nekatera območja so še posebno občutljiva na človekovo navzočnost, neprimeren obisk pa pomeni tudi tveganje za obstoj vrst in habitatnih tipov. Ker je

naloga upravljavca narodnega parka ohranjati njihovo ugodno stanje, je eden od načinov tudi uvedba mirnih območij. V tujini je tovrstna ureditev že dolgoletna in uveljavljena praksa.

Mirna območja so orodje za izločitev ali omilitev škodljivih posledic človekovega delovanja na naravo. Predstavljajo tište dele naravnega okolja, kjer se pojavljajo konflikti med človekovimi dejavnostmi in temeljnimi potrebami vrst in habitatnih tipov. V mirnih območjih so zato obiskovanje (pohodništvo, planinstvo itn.) in druge moteče dejavnosti (zračni promet, turno smučanje, jadrnalno padalstvo, fotolov, kolesarstvo, gozdarstvo, kmetijstvo) časovno in prostorsko prilagojene tako, da

so motnje v naravi čim manjše. V narodnem parku so mirna območja določena z načrtom upravljanja, ki trenutno opredeljuje 138 mirnih območij, namenjenih varstvu soške postrvi, ruševca, planinskega orla, visokih in nizkih barij, gamsa, divjega petelina in belke.

Javni zavod Triglavski narodni park je vodilni partner projekta VrH Julijcev, ki ga sofinancirata Evropska unija iz Evropskega sklada za regionalni razvoj in Republika Slovenija. Z varstvenimi ukrepi projekta se bo prispevalo k izboljšanju stanja osmih vrst in štirih habitatnih tipov v varovanem območju, med drugim pa bo v letih 2020 in 2021 v prostoru uveljavljenih 19 mirnih območij, od tega 13 za divjega petelina, tri za belko in tri za aktivna visoka barja. Vzpostavljajo se na območju Pokljuke, Vitranca, Mangartskega sedla in v okolici Triglava. Dejavnosti potekajo v sodelovanju s preostalimi partnerji projekta VrH Julijcev, ki so Planinska zveza Slovenije, Zavod za gozdove Slovenije, Društvo za opazovanje in proučevanje ptic Slovenije, Zavod za ribištvo Slovenije, Zavod Republike Slovenije za varstvo narave, Turizem Bohinj, Občina Tolmin in Kmetijsko gozdarska zbornica Slovenije ter ostalimi deležniki, kot so lastniki zemljišč, društva in interesne skupine ter posamezniki. Obiskovalcem bodo o režimih v posameznih mirnih območjih na voljo spletni in tiskani viri ter informacijske table, nameščene na pomembnejših izhodiščih, kot so Mrzli studenec, Rudno polje, ter pred vstopom v posamezna mirna območja. ♦

PREHOD
OBMOČJA NI
DOVOLJEN

MIRNO OBMOČJE
QUIET ZONE

PREHOD
OBMOČJA JE
DOVOLJEN
IZKLJUČNO
PO OZNAČENI
PLANINSKI
POTI

MIRNO OBMOČJE
QUIET ZONE

GIBANJE DOVOLJENO
PO OZNAČENI POTI
KEEP TO THE MARKED TRAIL

EVROPSKA UNIJA
EVROPSKI SKLAD ZA
REGIONALNI RAZVOJ

DO SKRIVNOSTI ŽIVLJENJA DIVJEGA PETELINA S TELEMETRIJO

BESEDILO IN FOTOGRAFIJA • *Tomaž Mihelič*, Društvo za opazovanje in proučevanje ptic Slovenije

Divji petelin (*Tetrao urogallus*) je plaha vrsta odmaknjenih gorskih gozdov. Njegovo življenje je ljudem znano predvsem ob parjenju, ko se samci zbirajo na tradicionalnih meštih (rašiščih), preostanek leta pa je njegovo življenje zelo skrivnostno. Da bomo lahko identificirali zanj najpomembnejša območja in zagotovili potreben mir v pomembnih habitatih, smo se v projektu Vrh Julijcev lotili telemetrične raziskave.

Divjega petelina uvrščamo med koco-noge kure, mednje sodijo še ruševca, gozdi jereb in belka. Za vse velja, da so to ptice z izjemnimi prilagoditvami na življenje v snegu in mrazu, zato so prav vse najpogostejše na višjih legah, na območjih, ki so po temperaturnih in posledično tudi vegetacijskih razmerah podobna območjem na skrajnem severu. Kljub vsem posebnim ekološkim prilagoditvam pa se koconoge kure niso zmožne prilagoditi hitrim spremembam zaradi človekovega delovanja. Poleg sprememb v habitatu je v zadnjem času v ospredju predvsem vznemirjanje, saj so to plaha in občutljive vrste, naraščanje dejavnosti v naravi pa jih odriva na odmaknjena in robna območja.

Telemetrija, kakor krajše imenujemo raziskavo s telemetričnimi oddajniki, nam omogoča natančen vpogled v gibanje in dejavnosti divjega petelina v prostoru, ne da bi ga vznemirjali z rednim opazovanjem. Tako dobimo natančno lokacijo GPS (natančnost v nekaj metrih) te živali na vsakih nekaj minut, poleg tega pa še podatek o njeni dejavnosti in hitrosti premikanja. Zmogljiva baterija omogoča, da majhen oddajnik (od 1 do 2 odstotka teže ptice) deluje približno dve leti, pozneje pa odpade. Pridobljeni podatki bodo pomembni za ustanovitev mirnih območij, potrebnih za varstvo divjega petelina v parku.

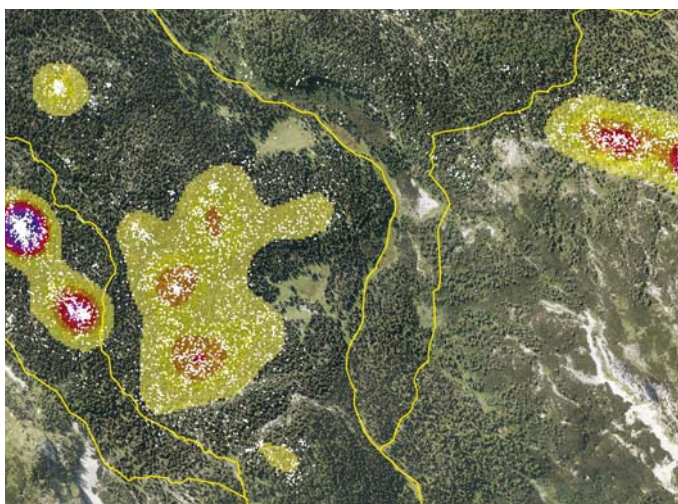
Letos spomladi smo na Fužinarskih planinah poskusno opremili dva samca in

ODDAJNIK JE NA PTICO NAMEŠČEN V OBLIKI NAHRBTNIKA. PREDEN BO ODPADEL, BO PREDVIDOMA ZBRAL OKROG 15 TISOČ NATANČNIH GPS LOKACIJ.

že prvega pol leta spremljanja je dalo izjemne rezultate. Petelina se giblje na širokem območju, prav do gozdne meje, in če ju nič ne vznemirja, lahko preživita dolgo časa na zelo majhnih otokih primerne habitatata. Izkazala sta se kot odlična letalca, ki brez težav preletita nekaj kilome-

trov širokih dolin. Oster in močan kljun pa je enemu že omogočil, da mu je pred kratkim uspelo sneti nahrbtnik. Oddajnik smo našli in naprej ga bo kot ambasador mirnih območij nosil eden izmed njegovih ptičjih kolegov. ♦

S POMOČJO TELEMETRIČNIH ODDAJNIKOV LAHKO ZARES NATANČNO SPREMLJAMO PREMIKE DIVJEGA PETELINA. NA TISOČE ZBRANIH PODATKOV NAM BO POMAGALO ZAVAROVATI NAJPOMEMBNEJŠA OBMOČJA NJEGOVEGA HABITATA. ŽE PRVE ANALIZE PODATKOV SO POKAZALE ZNAČILEN ODMIK OD PLANINSKIH POTI (RUMENO).

ZAČETEK OKREVANJA VISOKOGORSKEGA EKOSISTEMA

BESEDILO • *Tina Leskošek* • *Miha Ivanc*, **Zavod za ribištvo Slovenije**
FOTOGRAFIJE • *Miha Ivanc*

Veliko bralcev že verjetno ve, da je izboljšanje stanja Dvojnega jezera del projekta Vrh Julijcev, o katerem si lahko več preberete na spletni strani Triglavskega narodnega parka.

V Dvojno jezero, v katerem naravno ni bilo rib, so ljudje pred skoraj tridesetimi leti te iz neznanega vzroka naselili. Porušile so prehranjevalni splet in v kombinaciji z drugimi človekovimi dejavnostmi porušile jezerski ekosistem. Da bi izboljšali stanje jezera, je treba ribe odstraniti.

Od junija do konca septembra 2020 smo v Dvojno jezero postavili več kot 70 kogolov – posebnih vrš oziroma paști za ribe, jih redno praznili in znova nastavljali ter ujeli več kot 13.000 rib, jezerskih zlatovčic in pisancev (to sta namreč vrsti, ki sta bili naseljeni v jezero). Kogoli so bili sicer namenjeni predvsem pisancem, teh smo hoteli poloviti čim več, preden bi začeli loviti zlatovčice v večjih globinah. Predvidevali smo namreč, da zlatovčice s plenjenjem pisance silijo v plitvine – vendar smo zelo uspešno lovili kar obe vrsti. Za izlov smo uporabili tudi elektriko (električno bariero),

LEVO: JEZERSKA
ZLATOVČICA

DESN0: PISANEC

SPODAJ: NAMEŠČENI
KOGOLI

DESNO: **NAMEŠČANJE
KOGOLOV**

SPODAJ: **IZLOV Z
ELEKTRIČNO BARIERO**

ki je lokalno zelo učinkovita metoda.

Zanimivo je, da so med jezeroma (Dvojno jezero je namreč sestavljeno iz petega in šestega jezera) kljub občasni povezanosti poleg že znanih razlik v temperaturi, sestavi sedimenta in vrstni sestavi tudi razlike pri ribah – jezerske zlatovčice se raje zadržujejo v petem jezeru, pisanci pa v šestem. Čeprav so v jezeru večinoma majhne ribe, smo ujeli tudi nekaj *pošasti iz globin* – največja zlatovčica je merila kar 64 centimetrov!

Pri delu smo se srečali s kar nekaj nevšečnostmi – kogole so namreč poleti hitro prerasle alge, ki jih je bilo precej težko odstraniti, jeseni pa nam je kar nekajkrat ponagajalo vreme z obilnim dežjem – v začetku septembra so se pasti, ki so sicer postavljene v obrežnem pasu, znašle skoraj štiri metre pod vodo! Rešiti so jih morali potapljači. Jezero se namreč ob obilnih padavinah napolni zelo hitro, prazni pa precej počasi.

Pri terenskem delu smo se znašli še pred številnimi drugimi, tudi komičnimi zapleti, saj nas je visokogorsko okolje vsak dan poštljvalo pred nove izzive – od tvorjenja težke opreme po nemogočem terenu do čiščenja snega iz čolna septembra. Vse pa smo kot dobra, zagnana ekipa z veliko znanja ter sposobnostjo prilagajanja in improviziranja uspešno rešili. Terenske dejavnosti smo za letos uspešno končali z izlovom rib med drštom zlatovčic oktobra.

V letu 2021 bomo poleg lova s kogoli intenzivno lovili ribe v večjih globinah, kjer kogoli niso učinkoviti – uporabili bomo zabodne mreže. S posebnimi mrežami, ki smo jih preskusili letos, pa se bomo lotili tudi lova mladice. Vsekakor nas čaka vsaj še eno zelo delovno leto.

Z veseljem ugotavljamo, da je veliko obiskovalcev Dvojnega jezera – pa tudi sicer javnost v Sloveniji na splošno – dobro obveščenih o dogajanju na Dvojnem jezeru; za to imajo veliko zaslug mediji, ki so minule mesece lepo predstavili na-

še delo. Velika večina obiskovalcev je tudi upoštevala navodila in ni premikala ribjih pasti ter čolna in druge terenske opreme. Marsikdo pa se je pri nas tudi pozanimal in informiral o neodgovorno naseljenih ribah in o tem, kako lahko tak lahko miselni vnos nove živalske vrste poruši ves ekosistem.

Sami seveda ne bomo zmogli. Ribe so

namreč le del težave. Iz jezera bo treba odstraniti alge, ki vsako leto rastejo in nato gnijejo v jezerski kotanji in oštajajo v njej, ter tako jezero »držijo v šahu«, saj imajo alge naslednje leto špet dovolj hranil za rast. Pomembna pa je tudi rešitev problema odpadnih vod iz Koče pri Triglavskih jezerih, to je pomembno tudi zaradi neoporečne vode, ki priteče v Bohinj. ♦

EVROPSKA UNIJA
EVROPSKI SKLAD ZA
REGIONALNI RAZVOJ

RISI SE VRAČAJO, TUDI NA GORENJSKO

BESEDILO • Maja Sever • Rok Černe • Aleš Pičulin • Jernej Javornik,
vsi Zavod za gozdove Slovenije • Manca Velkavrh • Manca Dremel,
obe Biotehniška fakulteta
FOTOGRAFIJE • Aleš Pičulin • Jernej Javornik • Maja Sever

Sredi leta 2017 smo v Sloveniji začeli izvajati **evropski projekt LIFE Lynx** – Reševanje risa v Dinaridih in jugovzhodnih Alpah pred izumrtjem. Populacija risa v Sloveniji in na Hrvaškem je namreč tik pred tem, da bo znova izumrla, in čimprejšnja doselitev risov iz druge, stabilnejše populacije, je edina rešitev. Doselitev teh živali bo pripomogla k izboljšanju genetske raznovrstnosti naših risov, saj je parjenje v sorodstvu trenutno zanje ena izmed največjih groženj. **Na Gorenjsko bomo v sklopu projekta LIFE Lynx doselili vsaj pet risov**, s pomočjo teh želimo povezati dinarsko in alpsko populacijo risa ter s tem omogočiti naravni pretok genov in dolgoročni obstoj risov na tem območju.

Za rešitev pred vnovičnim izumrtjem smo v sklopu mednarodnega projekta LIFE Lynx v treh letih pripeljali sedem risov. Od tega smo štiri rise doselili v Slovenijo, tri pa na Hrvaško. Kje pa so ti risi danes? Zelo hitro so dokazali, da ne poznajo dr-

žavnih meja: tako je ris Doru prešel s Hrvaške v Slovenijo, Boris pa prav nasprotno. Delo pri projektu se bo nadaljevalo še dobra tri leta in v tem času bo na območje Slovenije in Hrvaške iz Romunije in Slovaške pripeljanih še vsaj sedem risov. Vloga doseljenih risov je zmanjšati parjenje v sorodstvu; parili se bodo z obstoječimi risi in s tem zagotovili prenos novih genov v našo populacijo. Ris Goru, ki smo ga kot prvega pripeljali v Slovenijo, je to že storil. Dokazali smo namreč, da je prav on oče mladičke risinje Teje z Male gore nad Ribnico.

Doselitev risov na Gorenjsko je velik izziv za projekt, saj na tem območju ne zaznavamo stalne navzočnosti risov. Zato je za uspeh doselitve najpomembnejša pomoč lokalnih lovcev in zaposlenih Triglavskega narodnega parka. Na območju Pokljuke in Jelovice bomo v sodelovanju z lovci iz Lovske družine Nomenj Gorjuše in zaposlenimi Triglavskega narodnega parka postavili prilagoditvene obore, iz njih bomo naslednja leta izpuščali rise, lovci in zaposleni parka pa bodo zanje skr-

beli, preden jih bomo izpustili v naravo. V letu 2021 Triglavski narodni park praznuje okroglo obletnico in doseljeni risi bodo rojstnodnevno darilo »triglavski« naravi, da ji vrnemo, kar smo ji nekoč odvzeli.

Za ohranitev risov je poleg sodelovanja z lovci pomembno tudi sodelovanje z drugimi predstavniki lokalne skupnosti. Zato bomo na Gorenjskem ustanovili t. i. **lokalno posvetovalno skupino**, v kateri bodo zastopani interesi vseh lokalnih deležnikov. Posvetovalne skupine namreč delujejo kot forum za informiranje, posvetovanje in tesno sodelovanje z lokalnimi prebivalci. Tako lahko skupaj šproti rešujemo nesoglasja, ki so pogosto posledica pomanjkljivih ali napačnih informacij, in s tem krepimo zaupanje med deležniki. Do zdaj so v Sloveniji začele delovati štiri take skupine.

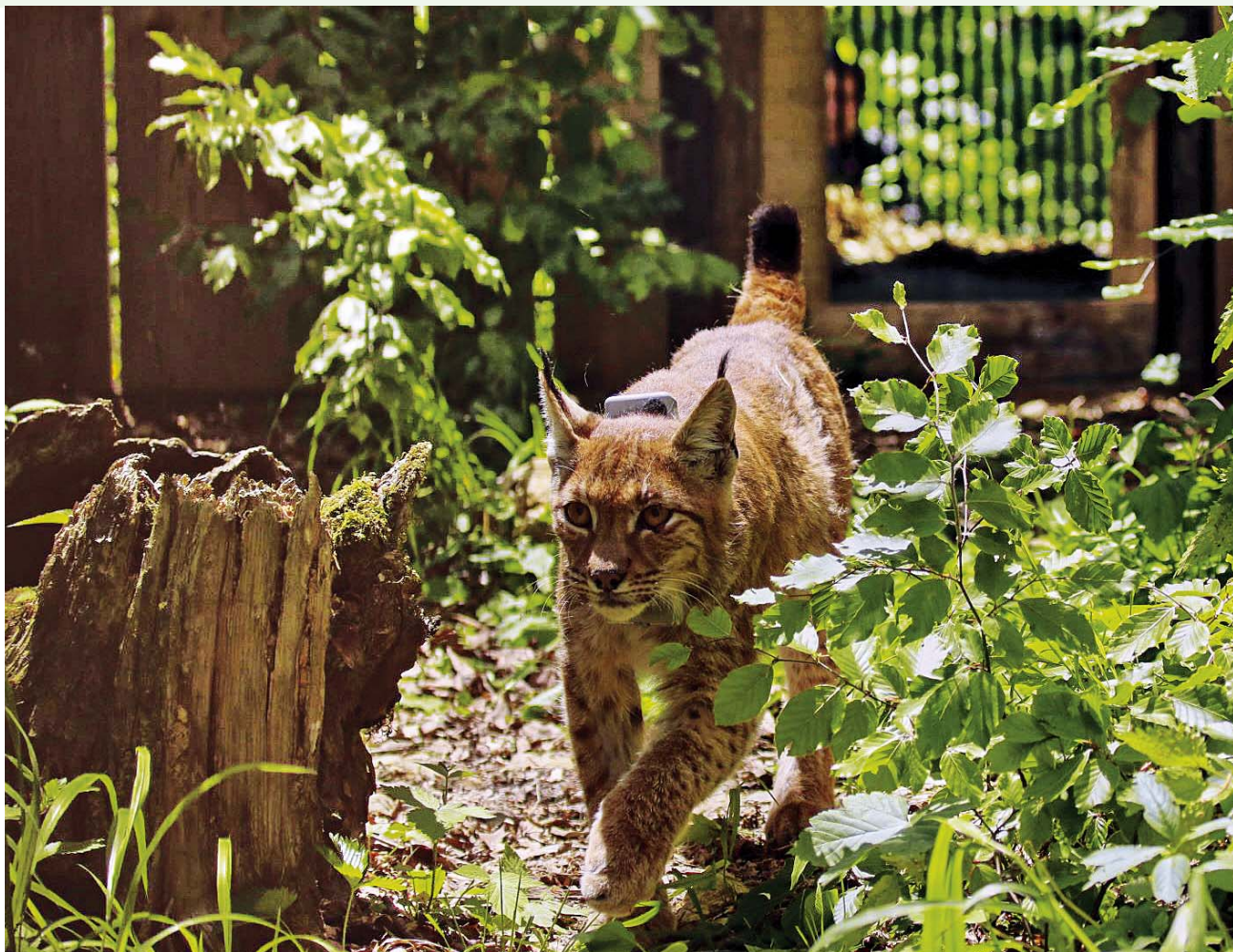

**VSAK PRESELJENI RIS IMA TUDI
SVOJ POTNI LIST**

**SEDEM RISOV,
PRESELJENIH V
OBDOBJU 2019-2020**

RIS MAKS JE PRIŠEL S SLOVAŠKE

Učitelji so bili prepoznani kot pomembna ciljna skupina, saj skupaj z družino sooblikujejo vrednote otrok. V sklopu projekta bomo izdelali priročnik o risu, spremljajoče didaktične pripomočke in organizirali usposabljanje za učitelje. V programu **sodelovanja s šolami** – Mladi varuhi risa, bomo pripravili številne dejavnosti. Z njimi bošča v sklopu programa pridobila šola in njeno lokalno okolje, navsezadnje pa tudi projekt, katerega cilj je informirana in ozaveščena lokalna javnost, ki bo pripomogla k dolgoročni ohranitvi risa pri nas.

V sklopu projekta smo razvili tudi **sodelovanje z umetniki**. Na območju Gorenjske, na Lancovem, je v začetku oktobra 2019 pod vodstvom akademske slikarke Brigite Požegar Mulej potekala likovna kolonija. Na njej so se akademski umetniki seznanili z risom in se nato teden dni posvečali interpretaciji risa. Naštala dela javnosti pripovedujejo zgodbo o risu, hkrati pa ponujajo priložnost za oblikova-

nje različnih proizvodov naravoslovnega in kulturnega turizma. Na ogled bodo tudi v Informacijskem središču Triglavskega narodnega parka.

Za več informacij o risih in projektu LIFE Lynx lahko obiščete našo spletno stran www.lifelynx.eu, najdete pa nas tudi na Facebooku in Instagramu. ♦

PRILAGODITVENE OBORE NA GORENJSKEM

SPREMLJANJE STANJA IZVIROV

BESEDILO • mag. Tanja Menegalija • Katja Gregorič
FOTOGRAFIJE • Katja Gregorič

Izvi- zvire najpogosteje povezujemo z začetkom vodotokov in virom pitne vode. Pogosto pa pozabljamo, da so tudi življenjski prostor mnogih organizmov, povezovalni člen med površinskimi in podzemnimi vodami in kazalniki morebitnih dejavnosti v zaledju, ki vplivajo na stanje vode.

Območje Triglavskega narodnega parka je izjemno bogato z izviri. Znanih je okoli 250, od povsem majhnih, počasi mezečih, do veličastnega slapa Savice. Na izvire le redko naletimo v visokogorju, večina se jih namreč pojavlja po dnu dolin. Kar petina se jih uporablja kot vir pitne vode.

Na območju narodnega parka Agencija Republike Slovenije za okolje v sklopu rednega državnega monitoringa spremlja količinsko in kemijsko stanje petih izvirov. Javni zavod Triglavski narodni park pa je leta 2018 začel spremljati stanje še nekaterih dodatnih izvirov, med analizirane parametre pa je dodal tudi mikrobiološke. Naloga izhaja iz Načrta upravljanja Triglavskega narodnega parka, ki predvideva nadgradnjo zdajšnjega siste-

ma za spremljanje in analiziranje stanja površinskih in podzemnih voda ter analizo pomembnejših obremenitev in vplivov človekovih dejavnosti na njihovo stanje.

Zadnja tri leta smo spremljali stanje devetih izvirov: Mala in Velika Savica, Kropa, Tolminka, Krajcarica, Soča, Triglavska Bištrica, Lipnik in izvir na Malem polju. Vzorčenje poteka od maja do oktobra. Na terenu izmerimo osnovne fizikalne parametre, kot so: temperatura vode, pH, vsebnost in nasičenost s kisikom ter električna prevodnost. Za kemijske in mikrobiološke analize pa odvajamo vzorce ter jih odnesemo v laboratorij Agencije Republike Slovenije za okolje in v Nacionalni laboratorij za zdravje, okolje in hrano.

Med izviri je opaziti nekatere podobnosti in tudi razlike. Podobni so si po razmeroma stalnih nizkih temperaturah, ki v posameznih izvirih v letu nihajo le za nekaj desetink stopinje, to je posledica stalne temperature v podzemlju. Skupna sta jim tudi rahlo bazični pH ter visoka električna prevodnost, saj se voda pretaka po karbonatnih vodonosnikih, hkrati pa je zaradi dobrega mešanja vode visoka

tudi vsebnost kisika.

V vzorcih izvirov tudi ni opaziti razlik oziroma povečanih vrednosti kemijskih parametrov, kot so vsebnost fosforja, dušika in organskega ogljika. V nekaterih izvirih smo zaznali le rahlo povišane vrednosti nitratov, ki bi bile lahko posledica kmetijske dejavnosti v zaledju.

Večje razlike med izviri pa se kažejo v mikrobioloških parametrih. V izvirih Kropa, Lipnik, Mala in Velika Savica ter izviru na Malem polju je bilo večkrat povečano število bakterije *Escherichia coli* in enterokokov. Obe skupini bakterij sta del normalne črevesne flore v prebavnem traktu ljudi in toplokrvnih živali, zato je njihova navzočnost v izvirih lahko posledica paše in neustreznega čiščenja odpadnih voda. Natančen vir fekalnega onesnaženja je zaradi težko določljivega prispevnega območja zapleteno najti, vendar vemo, da v visokogorju takšnih virov ni veliko.

Naslednja leta bomo nadaljevali začetno delo, hkrati pa si želimo, da bi pristojne institucije prepoznale pomembnost spremljanja stanja voda v narodnem parku in nadgradile redni državni monitoring. ♦

NAGRAJENI FILM NARAVA BREZ MEJA

BESEDILO • mag. Tanja Menegalija

*V sklopu čezmejnega projekta Interreg »NAT2CARE, Spodbujanje skupnosti za ohranjanje in obnavljanje čezmejnih območij Natura 2000« je letos nastal nov kratki dokumentarno-naravovarstveni film z naslovom **Narava brez meja**.*

V filmu je predstavljena Čezmejna ekoregija Julijske Alpe, ki združuje dve zavarovani območji, Triglavski narodni park skupaj z Biosfernim območjem Julijske Alpe v Sloveniji in Naravni park Julijsko predgorje v Italiji. Tako kot glavna vsebina projekta, ki je bila povezovanje dejavnosti za varstvo in ohranjanje evropsko pomembnih vrst na območju dveh sosednjih držav, tudi film govori o tem, da narava ne pozna formalnih meja. Vizualno dovršeni posnetki ob spremljavi lokalne avtorske in ljudske glasbe prikazujejo značilnosti celotnih Julijskih Alp, od geologije, voda, živali in rastlin, območij NATURA 2000 ter vrst do tradicionalnih človekovih dejavnosti, ki dajejo pečat temu območju. Temeljno sporočilo filma je spoštovanje narave v vsej njeni raznolikosti, njeno varovanje in ohranjanje za prihodnje rodove.

Izjemni izdelek je delo profesionalnih in zelo predanih članov ekipe Video in filmske produkcije Vizualist.

Film si bo mogoče ogledati naslednjo pomlad v Informacijsko izobraževalnem središču Čezmejne ekoregije Julijske Alpe Dom Trenta. ♦

Progetto standard co-finanziato dal Fondo europeo di sviluppo regionale
Standardni projekt sofinancira Evropski sklad za regionalni razvoj

IZVAJANJE NEPOSREDNEGA NADZORA V LETU 2020

BESEDILO • Sašo Hrovat
FOTOGRAFIJA • Florijan Tišler

V naravovarstveni nadzorni službi smo si tudi v letu 2020 prizadevali za čim učinkovitejši naravovarstveni nadzor, predvsem v visokogorju in alpskih dolinah, ki so izhodiščne točke za obisk visokogorja (Krma, Kot, Vrata, Zадnjica, Loška Koritnica). Pozornost smo namenili predvsem območjem, na katerih smo že pretekla leta zaznali množičen obisk in posledično tudi več različnih kršitev. Osredotočili smo se na območja Doline Triglavskih jezer, Krnskega jezera, Kriških jezer, Mangarta in območja poti, ki vodijo proti Triglavu (Pokljuka in Vrata). Uspešno smo delovali na območju Pokljuke, kjer smo vse leto izvajali poudarjen naravovarstveni nadzor na vplivnem območju Športnega centra Pokljuka na Rudnem polju, v poznih poletnih mesecih pa po vsej planoti, saj je to eno najbolj obiskanih območij v parku.

V poletnih mesecih smo na območju Bohinjskega jezera sodelovali z medobčinsko redarsko službo. Junija, julija in avgusta smo izpeljali skupne preventivne akcije v visokogorju s člani Gorske policijske enote.

Glede na vsebino prekrškov je še vedno največ nedovoljenega parkiranja, zmeraj pogostejše pa je tudi nedovoljeno šotorjenje, ki ga zaznamo predvsem v visokogorju. Opaziti je tudi ravnanje in razna dejanja obiskovalcev ali lastnikov, ki so v nasprotju z Zakonom o Triglavskem narodnem parku in Zakonu o ohranjanju narave, na primer kurjenje ognja v naravnem okolju, vožnja v naravnem okolju, nedovoljene dejavnosti na vodotokih, odlaganje odpadkov v naravnem okolju in drugo. Kljub temu naravovarstvena nadzorna služba ugotavlja, da se stanje v naravi glede kršitev varstvenih režimov postopno izboljšuje. Velika večina obiskovalcev spoštuje varstveni režim, tudi sami obiskovalci velikokrat opozarjajo kršitelje, ki jih srečajo ob obisku narodnega parka. ♦

BOHINJSKI STAVBNI TIP

BESEDILO • mag. Igor Zakotnik

FOTOGRAFIJE • Aleš Zdešar • mag. Igor Zakotnik

Poselitev bohinskega kota, ki sega v 8. stoletje pred našim štetjem, je bila pogojena z živinorejo, rudarstvom in železarstvom. Zaselki in vaška naselja z gručasto zasnovo so razvrščeni po dvignjenih prisojnih delih ob vznožju gora in v bližini vodnih virov, upoštevajoč dominante v prostoru.

VZgornji dolini sta večji starejši vasi Stara Fužina in Studor ter naselja iz mlajše kolonizacije nad dolino (Podjelje, Koprivnik, Gorjuše in Goreljek), ki so se razvila iz nekdanjih pastirskih selišč na senožetnih planinah, v Spodnji dolini pa Ribčev Laz, razloženo naselje z gručastim jedrom, in Ukanc. Domačije so postavljene tesno skupaj ob vaških poteh, tako da je izrazita meja med pozidanimi in kmetijskimi zemljišči, za katere je značilna poljska razdelitev na grude. Naselja nimajo vaškega središča, tudi cerkve, grajene dominante, stojijo na robu naselij (npr. sv. Pavel v Stari Fužini, sv. Križ na Koprivniku) ali kot samostojni ambientanti (sv. Janez

Krštnik v Ribčevem Lazu, sv. Duh ob Bohinjskem jezeru).

Bohinjska alpska hiša pripada srednjeevropskemu kulturnemu prostoru. Razvijala se je postopno – od prvotne enocelične lesene stavbe s preddverjem v 10. stoletju prek različnih oblik dvo- in večprostorskih stavb do danes značilne stegnjene zasnove doma iz 17. in 18. stoletja, ki pod skupno streho združuje bivalne in gošpodarske prostore. Notranjost stavbe z izrazito podolžno tlorisno zasnovo obsega vežo, povezano s črno kuhinjo, bivalni prostor (*hišo*), kamro in shrambo, na drugi strani vhoda pa je gošpodarski del s hlevom, skednjem in senikom. Vhod v hišo je sredi vzdolžne fasade, dostop do poda oziroma skednja in senika nad hlevom pa

omogoča *mostovž*. Hiše so bile šprva lese- ne, nato pa delno zidane (pritličje), delno lesene (nadstropje). Strešna konstrukcija je simetrična strma dvokapnica, izvedba čopov ni pogošta. Prvotno leseno kritino (skodle ali deske) je pozneje zamenjal cementni špičak. Gank je v nadstropju (pod širokimi napušči), tako na vzdolžni strani kakor tudi v zatrepu. Zatrepa sta opažena z deskami. Les je pomembno gradivo za konstrukcijo in tudi za okrasne prvine (rezljane ograje in line za zračenje, ornamenti na okenskih okvirjih). Za členitev fasad so pomembne vhodna odprtina in v nizu razporejene okenske odprtine, pri bogatejših ali po namembnosti drugačnih stavbah pa tudi fasadne poslikave (freske, šivani robovi, poslikani okviri oken in štebri) ter kamnoseško obdelani okenski in vratni – tudi obokani – okviri iz tufa, konglomerata ali apnenca. Na oknih se pojavljajo tudi kovani križi ali mreže.

Domačije zaokrožujejo samostojna gošpodarska poslopja, lope, drvarnice, kašče, ob vodotokih oziroma rakah tudi mlinci ali žage. Posebno mesto v stavbarstvu zavzemajo toplarji (bohinski *štogovi*), postavljeni v gručah (Studor) ali posamično na robovih vasi (v Zgornji Bohinjski dolini, na Gorjušah in Koprivniku) in senožetnih planinah. Zasnovani so geometrijsko, njihovo oblikovanje pa razkriva bogato tesarsko tradicijo Bohinja. Zaradi skeletne zračne konstrukcije in velike pokrite površine so vsestransko uporabne stavbe, ki omogočajo sušenje

LEVO: POSELITEV
ZGORNJE BOHINJSKE
DOLINE

DESNOSPADAJ:
PLANINA VODIČNI VRH

**ZNAČILEN STEGNJENI
DOM (STARA FUŽINA)**

**ZNAMENJE NA
SRENJSKEM POLJU**

in shranjevanje krme in pridelkov, orodja ter drugih pripomočkov. Poleg stogov se pojavljajo tudi enojni ali dvojni kozolci. Kmetijsko kulturno krajino v zaledju vasi bogatijo obdelovalne terase, lesene ograje, kamnite zložbe, vodnjaki, korita za živino, kapele, razpela in znamenja.

Na oddaljenih travnikih, senožetih, rovtih in košenicah so postavljeni seniki in svisli (npr. Senožete, Dobrava, Rudnica). Stavbe so postavljene ob gozdni rob ali pasove drevja. Razen kamnitih temeljev so v celoti izvedene v lesu (stene so zložene iz okroglih brun ali desk, ostrešje je dvokapna konstrukcija z leseno kritino). Vhod v senik in svisli je na čelni strani.

Bohinj pomembno opredeljujejo planine, ki so se izoblikovale s pašno-košnim sistemom živinoreje. Od zaledja vasi do travniških površin nad gozdno mejo si stopnjašto sledijo vaški srenjski pašniki, senožetne planine, spodnje planine in zgornje planine. Na senožetnih planinah/rovtih (npr. planine Voje, Ukanc, Vogar), spodnjih/nizkih (npr. planine Praprotnica, Blato, Uskovnica, Hebed) in zgornjih planinah (npr. Velo polje, Krštenica, V lazu, Pri jezeru, Dedno polje, Ovčarija) so, podobno kot v ostalem alpskem svetu, nastajala planšarska naselja. Stavbe – stanovi, hlevi, svisli, seniki, sirarne – so podrejene namembnosti in uglašene z zahtevami srenjske skupnosti. Največkrat so umeščene gručasto ali linijsko (ob poti), redkeje tudi razloženo ali posamično. Skupni imenovalci planšarskih stavb so kamen in les kot krajevno razpoložljivo gradivo, enaka velikost stanov, enak naklon streh in podobna izvedba.

Ob zaključku niza člankov o stavbni tipologiji v narodnem parku lahko sklenemo, da so poselitveni vzorci in stvarstvo – poleg kmetijske kulturne krajine – najbolj prepoznaven del človekove navzočnosti v narodnem parku. Razvoj avtentičnega stvarstva je tesno povezan s procesi naseljevanja in gospodarjenja, hkrati pa posamezni stavbni tipi kažejo na izpostavljenost prostora različnim kulturnim vplivom. Načrtovanje je izhajalo iz življenjskih potreb. Graditev je bila podrobno domišljena, graditelji so upoštevali znanje gradbene

tehnike, tradicijo in prakso ter lokalno gradivo in naravne razmere, vse to pa je ustvarjalo izjemno uglašeno kulturo in naravo. Zaradi tega je kljub spremenjenemu vrednostnemu sistemu in načinu življenja za ohranjanje prepoznavnosti in identitete kulturnega prostora narodnega parka pomembno upoštevati uveljavljena prostorska načela poselitve, umeščanje stavb, skladna razmerja med posameznimi vrstami objektov, oblikovanje stavbne mase, stavbnih členov in detajle ter lokalno gradivo. ♦

TIPOLOGIJA BOHINJSKIH PLANIN

BESEDILO IN FOTOGRAFIJE • Aleš Zdešar

PLANINA KRSTENICA

Spojmom »planina« Bohinjci označujejo naselja v gorskem svetu skupaj s stanovi, hlevi, seniki, sirarnami ter pašniki okrog naselij, kamor med pašno sezono planšarji ženejo živino.

V Bohinju poznamo glede na oddaljenost od vasi in njihov namen v sistemu večstopenjske planinske paše štiri tipe planin, za vsak tip so značilne različne vrste objektov. Na senožetih med objekti prevladujejo seniki, na senožetnih planinah so značilni hlevi s seniki in ločeni stanovi, na spodnjih in visokih planinah pa so značilni stanovi na kobilah, pod katerimi je prostor za živino. Poleg naštetih vrst objektov so za bohinske planine (razen senožeti) značilne še skupne sirarne, ki so sicer v celotni zgodovini planin najmlajše stavbe, grajene od konca devetnajstega stoletja, potem ko je zaživela skupna pridelava mleka in mlečnih izdelkov v Bohinju.

Bohinj ima evidentiranih kar 52 planin, na katerih je skupno več kot 1000

objektov. Čeprav je to veliko raznovrstnih planšarskih objektov, namenjenih raznoliki kmetijski rabi (spravilo sena, vhlavitev

PESTROST TIPOLOGIJE OBJEKTOV NA PLANINAH

živali, bivanje planšarjev, sirarstvo), ki ležijo na obsežnem ter reliefno, višinsko in vegetacijsko raznolikem območju, pa je tipologija objektov na bohinskih planinah prepoznavna, berljiva, uglašena, funkcionalna, preprosta in z izjemnim občutkom vtkana v prav tako izjemno naravno okolje. Bohinske planine so nedvomno eden najlepših primerov sožitja med naravno in kulturno krajino.

Stoletno tradicijo priučenega načrtovanja, umeščanja, skrbne izbire, priprave in uporabe gradiva ter vzdrževanja objektov na bohinskih planinah načenjajo spremembe v kmetijstvu skupaj s splošnimi družbenimi spremembami. Nenapisano, iz roda v rod preneseno znanje o gradnji planšarskih objektov blede, kmetijsko namembnost zamenjuje potreba po udobnejšem začasnem bivanju, to pa v prostor nehote prinaša manj sožitja in skladnosti. Za ohranjanje neprecenljive dediščine stavbarstva bohinskih planin in spodbujanje lastnikov objektov k obnovi in vzdrževanju teh v obliki in tako, da sledijo

SOŽITJE MED NARAVNO IN KULTURNO KRAJINO; PLANINI OVČARIJA (LEVO) IN KRSTENICA (DESNO)

značilnostim stavbne tipologije objektov na planinah, je Javni zavod Triglavski narodni park v sodelovanju s Šolo prenove in avtorico prof. dr. Živo Deu izdal digitalni in tiskani priročnik *Tipologija bohinjskih planin ter usmeritve za vzdrževanje in obnovo planšarskih objektov*, v pripravi pa je

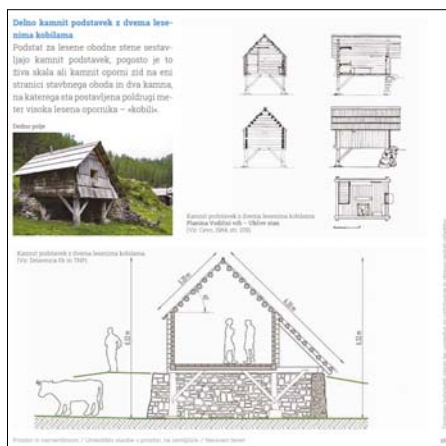
tudi krajša zgibanka.

Priročnik je razdeljen na dva dela. V prvem je natančno predstavljena tipologija planšarskih objektov z umestitvijo stavb v prostor in na zemljišče, s fotografijami in risbami so prikazane značilne tlorisne velikosti, višina in oblika stavb,

z oblikovanjem fasadnih odprtin vred. Strokovno je utemeljena izbira značilnih vrst gradiva, nazorno in uporabno predstavljena tehnika gradnje ter končna obdelava podstavka, sten, strehe, stropov, stavbnega pohištva in zunanjih elementov. V drugem delu so s prikazom dobrih in slabih zgledov podane konkretne usmeritve za vzdrževanje in obnovo objektov.

Javni zavod Triglavski narodni park meni, da šta ustrezno evidentiranje tipologije bohinjskih planin in strokovna interpretacija te, ki jo poljudno, uporabno in javno širimo med zainteresirano javnostjo, poleg uradnih postopkov za posege v prostor in rednega nadzora najpomembnejša podlaga za dolgoročno ohranjanje dediščine bohinjskih planin. Še več, tipološke značilnosti planšarskih objektov so lahko zaradi svoje navidezne preprostosti, funkcionalnosti in uporabe trajnostnih materialov zgled za obnovo in vzdrževanje tudi drugih vrst objektov (stanovanjskih, počitniških in turističnih) na območju Bohinja.

Priročnik je mogoče dobiti v vseh informacijskih središčih Triglavskega narodnega parka in na občini Bohinj. Digitalna različica je dostopna na spletni strani Triglavskega narodnega parka (www.tnp.si/sl/spoznajte/kultura/stavbna-tipologija/).

RIS *foto DR. MIHA KROFEL*

**TRIGLAVSKI
NARODNI
PARK**

40
YEARS LET

GRADNJA NA SUHO V ALPSKEM PROSTORU

BESEDILO • *Saša Roškar, Zavod za varstvo kulturne dediščine, Območna enota Kranj* • *Tina Komac*
FOTOGRAFIJE • *mag. Igor Zakotnik* • *Tina Komac* • *Anka Vinšek (hrani ZVKDS)*

Spretnost gradnje na suho je zaradi svojega izrednega pomena vpisana v Register nesnovne kulturne dediščine Slovenije ter v Unescov seznam nesnovne dediščine človeštva.

V alpskem prostoru so ljudje v preteklosti za boljšo izrabo zemljišč z njih očistili kamenje, ki ga je na površju polno, in ga znova uporabili za gradnjo raznih objektov. Te kamne so zlagali enega na drugega brez vmesnega veziva, občasno so jih le rahlo obklesali, zato da so se bolje prilegali. Tako tehniko imenujemo gradnja na suho ali suhozidna gradnja. To je strokovni izraz, ki ga v vsakdanjem življenju nadomestimo z izrazi, kot so *škarpe, ograde, kamnite zložbe, kašte, miri* in podobno.

Pozorni opazovalec lahko danes v prostoru opazi številne oblike gradnje na suho iz preteklosti:

- **Oporni in podporni zidovi** podpirajo brežine in zarisujejo terase, pogosto ob njih peljejo poti.
- **Mejni zidovi** delijo svet z različno namembnostjo. Pogosto so to tudi posestni zidovi ali pa razmejujejo poti od dvorišč ali obdelovalnih površin.
- **Ograjeni vrtovi** so bili varni pred živino, hkrati pa je zložba tudi varovala posevke pred vetrovi in pozebo.
- **Tlakovane poti** v planine ter tudi **po vršine**, kjer so želeli, da se voda ne bi za-

drževala dolgo – na primer pod kozolci.

- Za Gorenjsko so značilna nadstropna gošpodarska poslopja z značilnim **moštom**, po katerem je bilo mogoče pripeljati voz na pod. Moštovi so bili v preteklosti praviloma, danes pa pogosto, zgrajeni v tehniki na suho.
 - **Temelji** senikov, lesenih hlevov in lesenih pritličnih stanov na planinah.
 - Manjši objekti – **vodnjaki, repnice**, nekdanj tudi **apnenice**.
 - **Brežine manjših vodotokov**.
 - **Hudourniški pragovi**, ki preprečujejo zasipanje travnikov ali pašnikov s peskom.
 - **Kali (lokve, močila)** na planinah so bili tradicionalno narejeni tako, da so udrt svet potlakovali na suho in ga še utrdili z ilovico, da se je v njem nabirala voda za napajanje živine.
- V visokih planinah v Bohinju poznamo poseben tip planšarskega bivališča (**stan na kobile**) – to je nadstropni stan, ki ima zgoraj bivališče in spodaj zaklon za živino. Leseno bivališče je lahko postavljeno na suhozidno zložbo ali na suhozidno zložbo utrjeno brežino (planina Velo polje).
- **Grajene poti** – Lahko so to poti, ki vodijo na skupne vaške pašnike in gmajne,

LEVO SPODAJ:
**STAN NA KOBILE NA
PLANINI VELO POLJE**
DESNO SPODAJ:
**GRAJENE POTI V
GORENJI TRENTI**

DESNO:
KAŠTE V LEPENI
SPODA: **GRADNJA NA SUHO NA PLANINI USKOVNICA OKOLI LETA 1960**

V sedanjosti se opušča tradicionalna raba prostora, ki je pogojevala nastanek različnih oblik gradnje na suho, s tem pa se opušča tudi njihovo vzdrževanje. V razmeroma kratkem času smo izgubili ogromno znanja in spretnosti, ki so jih prebivalci tod pridobivali stoletja, ker so poznali naravo in se ji znali prilagoditi. Tako dolgo so se ohranili predvsem zato, ker so bili preverjeni in učinkoviti.

lahko so poti v planine, ki so grajene s podpornimi zidovi in tlakovane, lahko so oskrbovalne vojaške poti, najbolj znane so tište, ki so bile zgrajene med prvo svetovno vojno.

- Pobrano kamenje, zloženo v *kašte*, ki ustvarjajo terase, primernejše za izrabo kot štrma pobočja.

Na starejših fotografijah lahko prepoznamo gradnje na suho, ki jih danes zaradi drugačne rabe prostora ter udomačenosti novejših gradbenih tehnik in gradiva ne uporabljamo več. To so na primer z mejnimi zidovi ograjene poti med hišami v vaseh ali s suhim zidom, ki mu je dodana še lesena ograja, ograjen pašnik, kot na fotografiji planine Uskovnica okoli leta 1960. ♦

Ozaveščanje o pomenu in vrednotah gradnje na suho

Gradnja na suho v najrazličnejših oblikah je sestavni del kulturne krajine alpskega prostora. To je skupna dediščina, ki se bo ohranila v prihodnje le, če jo bomo kot posamezniki prepoznali kot pomemben gradnik prostora in krajine ter skrbeli zanjo. Hkrati taka gradnja (predvsem suhi zidovi) pomembno prispeva k vrstni raznolikosti, saj je to habitatni tip, ki se je oblikoval zaradi človekove navzočnosti in omogoča preživetje številnim rastlinam in živalim, ki v tem okolju sicer ne bi uspevale.

Projekt *LIFE Naturaviva, Biodiverziteteta – umetnost življenja*, v katerem Javni zavod Triglavski narodni park sodeluje kot partner, si prizadeva za ozaveščanje o pomenu ohranjanja narave in biodiverzitetete. Marca letos smo v sklopu tega projekta pripravili strokovni posvet, na katerem so nam sogovorniki z različnih zornih kotov predstavili vrednost gradnje na suho.

Spoznavanju gradnje na suho smo se posvetili tudi v sklopu *Dnevo evropske kulturne dediščine*, s predavanjem in terenskimi ogledom primerov gradnje na

suho na Bohinjski Beli.

V prihodnje načrtujemo ekskurzijo na Kras (*LIFE Naturaviva*), na kateri bomo spoznavali dobro prakso ohranjanja in obnove suhih zidov pod vodstvom *Partnerstva kraške suhozidne gradnje* ter druge dogodke.

Vabljeni, da navežete stik s Triglavskim narodnim parkom ali Zavodom za varstvo kulturne dediščine Slovenije in z nami delite svoje znanje, izkušnje, spomine, zgodbe ter prispevate k ohranjanju gradnje na suho. ♦

SODELOVANJE BIOSFERNIH OBMOČIJ SLOVENIJE

BESEDILO • *Renata Cerkovnik*

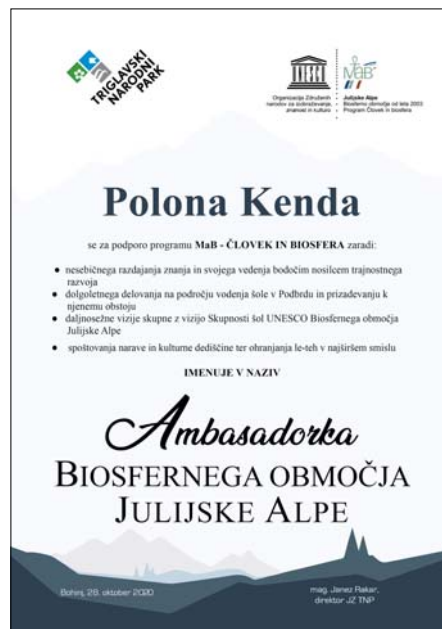
Biosferna območja so mednarodno prepoznana območja ekosistemov z bogato biotsko raznovrstnostjo, ki jih je imenovala in razglasila organizacija Unesco – to jim daje še dodatno prepoznavnost, tudi na svetovni ravni. Ta območja ustvarjajo pozitiven odnos in enakovredno partnerstvo med človekom in naravo. Tukaj zavarovana narava ni pomembnejša od trajnostnega in uravnoveženega gospodarskega razvoja. Upravitelji biosfernih območij se trudimo lokalnemu prebivalstvu ponuditi možnosti za sodelovanje, povezovanje ter izmenjavo izkušenj in dobrih praks v biosfernih območjih pa tudi med njimi.

Letos smo v projektu sodelovanja med lokalnimi akcijskimi skupinami Približajmo Unescova biosferna območja prebivalcem **nadgradili vsebine v spletni učilnici Triglavska zakladnica**. Dopolnili smo jo z zanimivostmi o vseh štirih slovenskih biosfernih območjih: Biosfernem območju Julijske Alpe, Biosfernem območju Kras in porečje reke Reke, Biosfernem

območju Kozjansko in Obsotelje ter Biosfernem območju Mura. V sklopu projekta smo s projektnimi partnerji posneli popularni **film o perspektivnih in inovativnih podjetniških zamislih v biosfernih**

območjih Slovenije. Svoje uspešne in trajnostne zamisli v Biosfernem območju Julijske Alpe so predstavili lokalni gorski vodnik iz Mojstrane Gregor Kofler, Primož Rauter, obrtnik iz Bohinjske Bistrice, ki izdeluje unikatne nahrbtnike in izdelke iz lesa in roževine, in Martin Kenda, nadobudni mladi prevzemnik kmetije iz Bače pri Podbrdu, ki se ukvarja z rejo avtohtonih drežniških koz. Biosferno območje Julijske Alpe že zelo dobro poznajo učenci vseh šol Biosfernega območja Julijske Alpe, ki so povezani v Skupnost šol biosfernega območja. Za to so posebno zaslužni vsi ravnatelji, ki omogočajo sodelovanje med šolami in Javnim zavodom Triglavski narodni park. Zato je letošnji **naziv ambasadorja Biosfernega območja Julijske Alpe** pripadel ravnateljici osnovne šole Podbrdo, Poloni Kenda, ki si s svojo neuničljivo življenjsko energijo, usmerjeno v razvoj, prizadeva za obstoj osnovne šole v lokalnem okolju.

Dodatne vsebine o biosfernih območjih in novi film si je mogoče ogledati na spletni strani Triglavskega narodnega parka in Triglavske zakladnice . ♦

NA FOTOGRAFIJI IZ DOKUMENTARNEGA FILMA O BIOSFERNIH OBMOČJIH SLOVENIJE JE MARTIN KENDA IZ BAČE PRI PODBRDU

30+ DOBRIH PRAKS

BESEDILO • Ana Marija Kunstelj
FOTOGRAFIJE • Mojca Odar

Podnebne spremembe so dejstvo in Alpe so jim izpostavljene bolj kot drugi deli Evrope: tu povprečna letna temperatura raste še hitreje. Dejavniki sprememb so celosten preplet naravnih in človeških dejavnikov. V zadnjih petdesetih letih človeški dejavniki (predvsem toplogredni plini) pri spreminjanju podnebja močno prednjačijo pred naravnimi.

Alpska konvencija je kot povezovalna mednarodna pogodba med alpskimi državami in Evropsko unijo, katere podpisnica je tudi Slovenija, sprejela že več dokumentov s konkretnimi ukrepi, ki naj bi po eni strani podnebne spremembe blažili, po drugi strani pa občutljivemu gorskemu okolju pomagali pri prilagajanju nanje. Prav v sklopu Alpske konvencije in projekta Skupaj za Alpe smo v letu 2020 na Biosfernem območju Julijske Alpe iskali dobre prakse – prehajanje od besed k dejanjem pri spoprijemanju s podnebnimi spremembami. Na vseh področjih, ki so zapisana v Akcijskem načrtu za podnebje v Alpah (2009) in v Alpskem sistemu podnebnih ciljev 2050 (2019), smo v Julijskih Alpah našli dobre primere.

V Julijskih Alpah je kar nekaj dobrih primerov gradenj in energetskih sanacij objektov ter uporabe obnovljivih virov energije, kar zmanjšuje izpuste CO₂ in s tem blaži podnebne spremembe. Veliko energije in truda je vloženo v trajnostno mobilnost s poletnimi turističnimi avtobusi, promocijskimi dnevi umirjanja prometa in spodbujanjem električne mobilnosti. Za zmanjševanje pritiskov na naravno okolje je zelo pomembno tudi dobro

usmerjanje obiska.

Na področju prilagajanja na podnebne spremembe so dobre prakse povezane z učinkovitim upravljanjem gorskega gozda, varovanjem habitatov živali in rastlin z zavarovanimi območji, spodbujanjem gorskega kmetijstva in lokalne pridelave

hrane (kolektivne blagovne znamke, ekološke kmetije, obnova in oživitve) in skrbnim upravljanjem voda. Tudi koncept nič odpadkov (zero waste) se v Julijskih Alpah dobro uveljavlja s centri ponovne uporabe in prvim hotelom zero waste v Ribnem.

V elektronski zbirki dobrih praks je predstavljenih 39 dobrih primerov – v prostoru pa jih je še veliko več. Ti primeri so zgled in spodbuda za čim več podobnih korakov – na ravni posameznika, še bolj pa na ravni lokalnih skupnosti in države. Prav vsak korak je pomemben: podnebne spremembe ne poznajo meja in zadevajo vsakogar.

Zbirko dobrih primerov: **30+ DOBRIH PRAKS** na področju blaženja podnebnih sprememb in prilagajanja nanje na Biosfernem območju Julijske Alpe si lahko ogledate na spletni strani Triglavskega narodnega parka v zavihku Publikacije •

BIOSFERNO OBMOČJE JULIJSKE ALPE S ŠTEVILNIMI **NOVOSTMI** ZA MLADE IN ŠIRŠO JAVNOST

BESEDILO • *Mojca Pintar*

FOTOGRAFIJE • *Jožica Kašca* • *Luka Štros* • *Mojca Pintar*

Pri ozaveščanju in izobraževanju o narodnem parku in njegovih vrednotah Javni zavod Triglavski narodni park še prav posebno pozornost namenja osnovnošolcem in mladim našploh.

Jeseni 2018 je bila ustanovljena **Skupnost šol Biosfernega območja Julijske Alpe**. Ta združuje kar 39 šol z več kot 7000 učenci in Centre šolskih in občinskih dejavnosti, ki jim je skupno to, da so v bližini edinega narodnega parka v Sloveniji in v Unescovem Biosfernem območju Julijske Alpe.

S temi šolami Javni zavod Triglavski narodni park sodeluje še tesneje in za učence pripravlja dodatne brezplačne programe, učne pripomočke, raziskovanje, učenje v naravi ter izlete in druženja – vse zato, da bi še bolj spoznali enkratnost prostora, v katerem živijo, se z njim povezali in spletni vezi tudi med seboj. Dolgoročno je to pra-

vi način, da vzgojimo prebivalce Julijskih Alp, ki bodo zavezani naravi in kulturni dediščini tega prostora ter trajnostnemu razvoju.

Tudi letošnjo jesen smo s pomočjo različnih finančnih virov za učence Skupnosti šol Biosfernega območja Julijske Alpe zasnovali številne poučne dejavnosti.

Posodobljena Triglavska zakladnica

Na spletni učilnici Triglavska zakladnica je poleg vsebin o naravi in kulturni dediščini Julijskih Alp mogoče najti še zanimivost iz vseh slovenskih biosfernih območij, vsebine o podnebnih spremembah in vsebine na temo odprave plastike za enkratno uporabo s poudarkom na tem, »kaj lahko storim sam«.

Vabljeni, da Triglavsko zakladnico tudi sami raziščete na povezavi: www.triglavskazakladnica.si.

Visoke grede, sadna drevesa

Da bi otroke ozaveštili o trajnostnem razvoju in lokalno pridelani hrani, so v šolskem letu 2019/20 šole v okviru Skupnosti šol Biosfernega območja Julijske Alpe prejele **visoko gredo**.

Tudi v letu 2020/21 Javni zavod Triglavski narodni park nadaljuje dejavnost, in tako so **vse šole prejele sadno drevo – slivo**. Z objavami na Triglavski zakladnici in v otroškem časopisu skupaj spremljamo, kako raste zelenjava na visokih gredah; če se bodo slive prijele in obrodile, pa bomo videli naslednje leto.

Nova mobilna didaktična razstava in namizna igra Potovanja po Alpah

Letos smo veliko govorili o podnebnih spremembah, ki jih v Alpah že čutimo. Tematiko smo mladini želeli približati in-

ZAKLADNICA VSEBIN Vse vsebine

Triglavska zakladnica je spletna učilnica z zanimivimi in interaktivnimi učnimi vsebinami. Namenjena je ozaveščanju širše javnosti o pomenu varstva narave, ohranjanju biodiverzitete in kulturne dediščine Triglavskega narodnega parka.

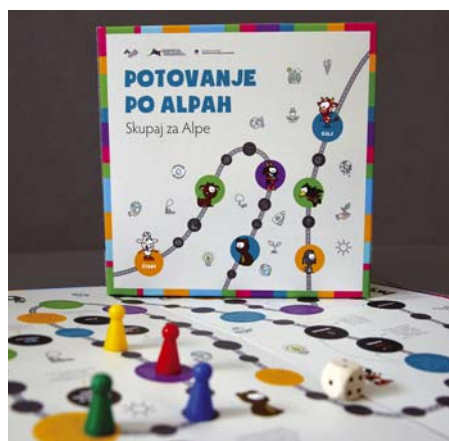
Nastala je v okviru projekta LIFE NATURAVIVA – Biodiverzitetna umetnost življenja. S pomočjo projekta Sodelovanje med LAS-i: Približajmo Unescova biosferna območja prebivalcem našo Triglavsko zakladnico bogatijo tudi vsebine iz Biosfernega območja Kras in poročje Reke ter Biosfernega območja Kozjansko in Obsotelje.

NIK ŠKRLEC Z UČENCI

EKSKURZIJA V KOBARID

teraktivno, tako da prikaz ne bo le obremenjen z napovedmi katastrof, temveč bo dal mladim občutek, da lahko kaj pri blaženju podnebnih sprememb in prilagajanju nanje storijo tudi sami. Tako sta v projektu Skupaj za Alpe (Alpska konvencija) nastali **nova mobilna didaktična razstava in namizna igra potovanje po Alpah**. Namizno igro bo prejela vsaka šola, razstava pa bo naslednja leta obiskala vse šole iz Skupnosti šol Biosfernega območja Julijske Alpe.

Naravoslovni dnevi – podnebne spremembe s strokovnjaki in Nikom Škrlecem

V sklopu projekta Skupaj za Alpe smo izpeljali tudi **tri naravoslovne dni**, na katerih so učenci **osnovnih šol iz Kranjske Gore, Kobarida in Bohinjske Bistrice** s strokovnjaki Triglavskega narodnega parka in Zavoda za gozdove Slovenije **skupaj z radovednim Nikom Škrlecem** raziskovali in se praktično učili o podnebnih spremembah, blaženju teh in prilagajanju nanje – kar v okolici svojih šol.

Ekскурzija v Škocjanske jame

Vsako jesen nas prijatelji iz sosednih zavarovanih območij povabijo na obisk. Letošnjo jesen je pisana družina četrtilih razredov s primorske in gorenjske strani Biosfernega območja Julijske Alp **obiskala čudovite Škocjanske jame**. Učenci so ugotovili, da je narava osupljiva tudi pod kraško zemljo, ne le v zavetju Triglava!

Otroški časopis

Izšla je **tretja številka otroškega časopisa Skupnosti šol Biosfernega območja Julijske Alpe** s pisanimi vsebi-

nami o Julijskih Alpah, njihovih lepotah in posebnostih, o dogajanju v Skupnosti šol, podnebnih spremembah pa o tem, kako bomo odstranili plastiko iz našega življenja, in še veliko več. Časopis lahko prelistate na: <https://www.tnp.si/assets/Skupnost/casopis-3.pdf>

Spletno druženje otrok Skupnosti Julijske Alpe z Nikom Škrlecem

Na **Velikem jesenskem spletnem dogodku** smo skupaj z učenci od prvega do tretjega razreda direktorju Triglavskega narodnega parka mag. Janezu Rakarju, županu občine Kobarid Marku Matajurcu in predstavniku Unesca Slovenije Gašperju Hraštelju pokazali, kaj vse počnemo v Skupnosti šol. Pregledali smo novo številko otroškega časopisa, raziskovali podnebne spremembe na naravoslovnih dnevih, se odpravili na izlet v Škocjanske jame, preverili, kaj nam raste v visokih gredah, ki so jih vse šole članice Skupnosti prejele lani, ter si pomahali na daljavo. Na koncu pa smo se, kot se spodobi, če smo v družbi Nika Škrleca (voditelja oddaje Male sive celice), pomerili še v kvizu. •

Organizacija Združenih narodov za izobraževanje, znanost in kulturo

Julijske Alpe
Biosferno območje od leta 2003
Program Človek in biosfera

ALPENKONVENTION
CONVENTION ALPINE
ALPSKA KONVENCIJA
CONVENZIONE DELLE ALPI

REPUBLIKA SLOVENIJA
MINISTRSTVO ZA OKOLJE IN PROSTOR

NAGRADNA KRIŽANKA

PRIPRAVILA • Maja Fajdiga Komar

FOTOGRAFIJE • arhiv Triglavskega narodnega parka

VODORAVNO: 1. Alpe v Triglavskem narodnem parku, 5. planina nad Bohinjskim jezerom, 9. gora v zahodnem delu Triglavskega narodnega parka z najvišjim smučiščem v Sloveniji, 10. najnižja točka Triglavskega narodnega parka, 13. prvi je leta 1908 podal predlog za varovanje narave, Albin ..., 16. zid zgrajen iz kamnov, brez veziva, 17. poslikava na steni, 19. gora severozahodno

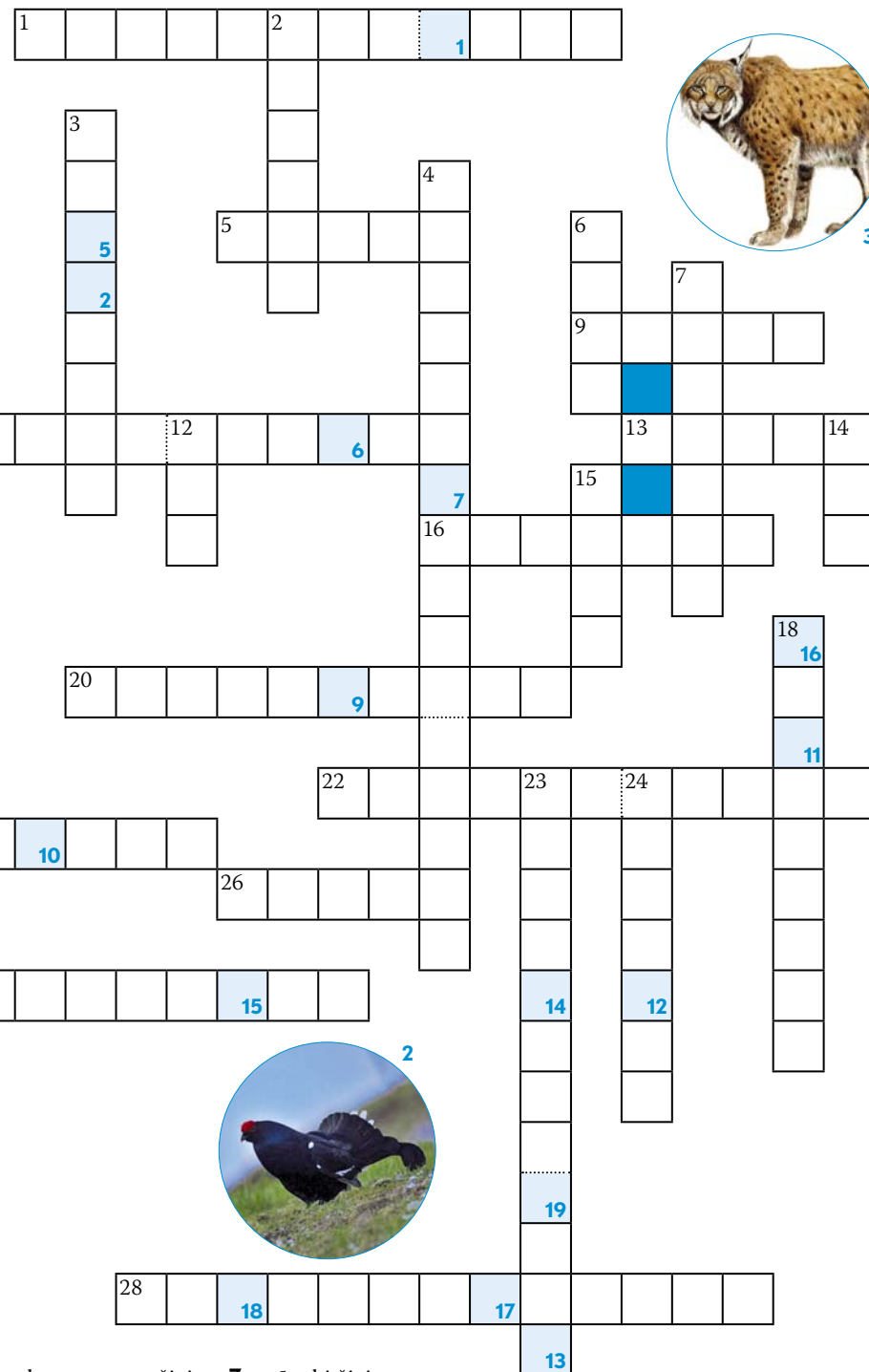
1

4

od Triglava visoka 2601 m, 20. mitološki velikan iz doline Trenta, 21. slika 4, 22. območje se je Triglavskemu narodnemu parku priključilo leta 2010, 25. invazivna tujerodna vrsta, japonski ..., 26. trdnjava ob reki Koritnici severozahodno od Bovca, 27. alergena invazivna tujerodna vrsta, pelinolistna žvrklja, 28. varstvo narave z eno besedo.

NAVPIČNO: 2. vas v bohinjskem delu Triglavskega narodnega parka z značilnimi kozolci toplarji, 3. planota v vzhodnem delu Triglavskega narodnega parka, 4. tu je bila na območju Triglavskega narodnega parka narava prvič zavarovana, Dolina ..., 6. av-

3

2

tohtona pasma živine, 7. vrsta, ki živi samo na določenem območju, 8. cvetlica v znaku Triglavskega narodnega parka, 11. slika 1, 12. dolina pod Triglavom, 14. slika 3, 15. na-

ravi prijazno prevozno sredstvo, 18. tekoče bogaštvo v Alpah, 23. družina ptic v katero spada divji petelin, 24. slika 2.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----

GESLO: Označene črke vnesite v polja in ob pravilni rešitvi boste dobili ime prvega zavarovanega območja v Julijskih Alpah.

Rešitev nagradne križanke pošljite do 1. februarja 2021 na naslov: Triglavski narodni park, Ljubljanska cesta 27, 4260 Bled. Ne pozabite napisati svojega naslova. Med prejetimi rešitvami bomo izžrebali 5 nagrajencev.

NOVELACIJA RAZVOJNEGA NAČRTA

BESEDILO • *Majda Odar*
FOTOGRAFIJA • *Aleš Zdešar*

GOZD MARTULJEK

V letih 2015 in 2016 je bila ena izmed osrednjih dejavnosti skupnosti Julijske Alpe priprava Razvojnega načrta biosfernega območja Julijske Alpe kot trajnostne turistične destinacije. Osrednje teme razvojnega načrta so bile spodbujanje trajnostne mobilnosti, vzpostavitev pohodniške poti Juliana, razvijanje kolektivnih znamk kakovosti in udejanjanje skupne pripadnosti Julijskim Alpam in Triglavskemu narodnemu parku.

V preteklih letih je območje doživelo hitro rast turizma, prihodov in nočitev. Pojavilo se je vprašanje okoljske nosilne zmogljivosti naravnih vrednot, alpskih

dolin in prelazov. Hkrati je bilo sprovedeno vprašanje socialne zmogljivosti območja, torej nezadovoljstva lokalnega prebivalstva. V letu 2020 je zaradi epidemije nastala »nova normalnost«. Zaradi novih razmer poteka novelacija razvojnega načrta, kjer sodelujejo turistične destinacije Julijskih Alp, Javni zavod Triglavski narodni park, razvojne agencije, občine, področna ministrstva in gošpodarski sektor. Novelacija postavlja turizem v nov okvir. Nič več kot samostojno gošpodarsko panogo, pač pa kot medsektorsko, ki zajema trajnostno mobilnost, kmetijstvo in lokalno samooskrbo, krožno ekonomijo s čim manj odpadkov, upravljanje in skrb za naravo in kulturno krajino, skrb za vo-

dne vire, usklajen razvoj odprtega javnega prostora.

Javni zavod Triglavski narodni park bo sodeloval predvsem pri umirjanju prometa na najbolj obremenjenih lokacijah na območju narodnega parka, upravljanju naravnih vrednot, spremljanju obiska narodnega parka, vzpostavljanju mirnih območij, usklajenem umeščanju parkovne informacijske infrastrukture v prostor, spodbujanju kmetijstva z razvojem znaka kakovosti Triglavskega narodnega parka in drugih kolektivnih blagovnih znamk ter pri izobraževalnih dejavnostih deležnikov in najširše zainteresirane javnosti.

Novelacija razvojnega načrta bo začela veljati oziroma se uresničevati v letu 2021. ♦

UMIRJANJE PROMETA IN SPREMLJANJE OBISKA

BESEDILO • *Majda Odar*
FOTOGRAFIJA • *Boštjan Odar* • *Mojca Odar*

Spremenjen prometni režim na Mangartski cesti

Od julija 2020 na tej izjemni panoramski cesti velja omejevanje dostopa z osebnim vozilom. Dostop do parkirišča pod Mangartskim sedlom je mogoč, dokler niso prosta parkirna mesta zasedena. Obenem z omejitvijo je bil ob koncih tednov julija in avgusta na voljo javni prevoz, za katerega se je odločilo skoraj 2000 obiskovalcev. Pohodniške poti med Logom pod Mangartom in Mangartskim sedlom so različnih dolžin in zahtevnosti. Kot alternativo rabi osebnega vozila predlagamo, da se proti Sedlu odpravite bodisi z javnim prevozom bodisi peš ali pa z ustrežno kombinacijo obojega.

Promocijski dnevi trajnostne mobilnosti

Alternativ dostopu z osebnim vozilom v alpske doline je precej. Že več let

skupaj z deležniki in organizatorji javnih prevozov k obisku Bohinja, Vrat, Pologa, Pokljuke, Vršiča in drugih izredno obiskanih območij vabimo z rabo javnega prevoza, kolesa ali pa kratko malo peš. V letu 2020 so julija in avgusta potekale promocijske akcije trajnostne mobilnosti v sodelovanju z lokalnimi skupnostmi iz Bohinja, Tolmina in Mojstrane.

Spremljanje obiska

Javni zavod Triglavski narodni park že tretje leto zbira podatke o številu obiskovalcev na posameznih točkah Triglav-

skega narodnega parka. Upoštevali smo dozdajšnje izkušnje in finančne zmožnosti ter letos namestili avtomatske števec za spremljanje obiska na več izhodišč za območje Triglava in Doline Triglavskih jezer, ob osrednje naravne znamenitosti ter na poglavitne prometnice v narodnem parku, kjer konkretno štetje do zdaj še ni bilo izpeljano. Hkrati so bili števec pilotno nameščeni na mirna območja, prednostno na Pokljuki za spremljanje učinkov projekta Vrh Julijcev. Skupno je bilo nameščenih 50 števecov za spremljanje pohodnikov in prometa. ♦

ZGORAJ: JAVNI PREVOZ NA CESTI NA MANGARTSKO SEDLO
DESNO: ŠTEVEC ZA SPREMLJANJE POHODNIKOV IN PROMETA

VZDRŽEVALNA DELA PRI SLAPU PERIČNIK IN V POKLJUŠKI SOTESKI

BESEDILO • *Majda Odar*
FOTOGRAFIJI • *Tina Markun* • *Aleš Zdešar*

Med bolj obiskane zanimivosti gorenjskega dela Triglavskega narodnega parka sodita slap Peričnik in Pokljuška soteska.

ZGORAJ: **SLAP
PERIČNIK**

SPODAJ: **POKLJUŠKA
SOTESKA**

Zgornji in spodnji slap Peričnik sta geomorfološki in hidrološki naravni vrednoti državnega pomena, tudi Pokljuška soteska je geomorfološka naravna vrednota. Obe znamenitosti sta ožje zavarovani območji naravnega spomenika v narodnem parku. Vse leto privabljata številne obiskovalce. Julija, avgusta in septembra smo pri slapu Peričnik zabeležili 20.000 obiskovalcev, v Pokljuški soteski pa 7000.

V sodelovanju z lokalnima skupnostma smo se letos lotili celostne obnove poti, ureditve varoval, postavitve informacijske infrastrukture, priprave in natisa vodnika, skupaj z Zavodom za gozdove Slovenije pa smo tudi odstranili drevje, ki bi lahko bilo nevarno za obiskovalce.

Slap Peričnik

Za obisk slapa priporočamo, da se v dolino Vrata odpravite peš, po Poti Trigla-

vske Bistrice. Pot se začne pri Slovenskem planinskem muzeju. V zimskem delu leta je, kljub snežnim padavinam, navadno dobro shojena do slikovitega Peričnika, odetega v kraljestvo ledenih sveč. V kopni sezoni pa vas pot popelje vse do zatrepne doline, kjer se vam odpre veličasten pogled na Triglavsko severno steno. V slabem vremenu pohod odsvetujemo, saj je pot lahko nevarna in teže prehodna.

Pokljuška soteska

Krožna pot skozi suho, fosilno sotesko je speljana po suhi strugi nekdanje ledeniške reke, ob koncu soteske pa prek visečih lesenih galerij, skozi le dober meter široko ožino. Obisk je mogoč z zgornje strani, z Zatrnika oziroma s spodnje strani, z območja Krnice, z izhodiščem v Jeli. V slabem vremenu ali zimskih razmerah obisk soteske odsvetujemo. Zaradi prepadnih sten in gozdnatega terena je potrebna previdnost, ker tod pogosto pada kamenje.♦

DOSTOPNOST, SLEPOTA IN SLABOVIDNOST

Najpomembnejša je pravilno podana informacija.

BESEDILO • *Marjeta Albinini*

FOTOGRAFIJA • *arhiv Študijski krožek Okusi Alp, PRC*

Med nami je več oseb s težavami z vidom, kot bi si mislili. Nekateri med njimi, ne glede na starost, težave ne priznajo niti sebi. Podobno velja tudi za marsikatero drugo oviranost. Zaradi tega je razmišljanje o *dostopnosti* tako pomembno. Dovolj velike črke, ustrežna klančina namesto stopnic, kontrasti, jasne in vidne oznacbe, urejena spletna stran, seznanjeno – niti ne nujno – usposobljeno osebje. Zakaj? Če ne zaradi drugega zato, ker utegne prej ali

slej takšna urejenost prostora priti prav tudi nam ali našim bližnjim.

Takšna misel nas je vodila, ko smo se pred dvema letoma s projektom Dostopnost (Accessibility for All), ki se osredotoča na slepoto in slabovidnost, prijavi na razpis ameriškega veleposlaništva. V tem sklopu smo sklenili organizirati seminar, na katerem bi se udeleženci seznanili z osnovami področja, prilagoditi spletno stran www.tnp.si, urediti določeno gradivo o Triglavskem narodnem parku za slepe in slabovidne obiskoval-

ce ter njihove spremljevalce, ter izpeljati nekaj dejavnosti s ciljno skupino. Pri tem so nam bili v veliko pomoč uporabniki in vodstvo Medobčinskega društva slepih in slabovidnih iz Nove Gorice. Začetno sodelovanje je porodilo nove zamisli in ob sodelovanju Posoškega razvojnega centra ponudilo tudi možnosti za nove skupne zgodbe. V Študijskem krožku Okusi Alp partnerji skupaj s slepimi in slabovidnimi praktično preskušamo dostopnost posameznih lokacij (destinacij) in tamkajšnjih programov za obisk tovrstnih skupin.

V pogovoru z Igorjem Miljavcem, predsednikom Medobčinskega društva slepih in slabovidnih iz Nove Gorice, želimo odgovoriti na nekatera vprašanja, povezana s slepoto in slabovidnostjo.

Kdo je slepa oziroma slabovidna oseba?

To je oseba s takšno okvaro vida, ki ga ni mogoče popraviti z nobeno lečo. To je oseba s 30 odstotki ali manj ostanka vida ali zoženim vidnim poljem na 20 stopinj ali manj.

Koliko je takih oseb v Sloveniji?

V registru Zveze slepih in slabovidnih je okoli 4000 takšnih oseb, vendar predvidevamo, da je slabovidnih oseb še precej več. Predvsem je težav z vidom (in sluhom, ali obojim) precej več od registriranih primerov v starostni skupini nad 65 let. Marsikateri posameznik svojih težav ne prizna ali se ne želi tako izpostaviti – in takšnih v registru ni.

Česa si oseba z okvaro vida ob obisku narave želi ali kaj potrebuje, kaj je najpomembnejše?

Absolutno je najpomembnejša pravilno podana informacija. Zelo dobrodošlo je, da osebe, s katerimi obiskovalci najprej pridejo v stik, poznajo osnove komunikacije s slepimi/slabovidnimi. Ob tem moramo vedeti, da slepe osebe redko hodijo same, da imajo lahko psa vodnika itn., na drugi strani pa slabovidno osebo nemalokrat lahko srečamo samo. Zanje so zelo pomembni urejen javni promet, jasne in dovolj velike oznacbe itn.

Katere so najpogostejše zmete ljudi o slepih in slabovidnih?

Zmotam najpogosteje botrujeta strah

in nepoznavanje. Strah, da je takšna oseba nesposobna, nezmožna, da je »uboga«. Nemalokrat so temu pridruženi tudi zmotni predsodki, da slepih/slabovidnih oseb zadeve ne zanimajo, da na primer od obiska narave, gora tako ali tako nič nimajo, saj ničesar ne vidijo. Vendar to ne drži. ♦

Navedene dejavnosti so bile delno sofinancirane s sredstvi Ministrstva za notranje zadeve Združenih držav Amerike. Mnenja, ugotovitve in sklepi, navedeni pri dejavnostih, so avtorski in ne izražajo nujno mnenja ministrstva.

These events were partly funded by a grant from United States Department of State. The opinions, findings and conclusions stated herein are those of the authors and do not necessarily reflect those of the United States department of State.

U.S. Embassy

DOBITNIKI ZNAKA KAKOVOSTI

BESEDILO • *Davorin Koren*
• *Renata Cerkovnik*

Nosilci znaka kakovosti Triglavskega narodnega parka pri svojem delovanju izpolnjujejo nadstandardne zahteve iz varstva okolja, ohranjanja narave ter kulturne dediščine; to jim poleg kakovosti njihovih izdelkov in storitev zagotavlja boljšo prepoznavnost. Znak kakovosti Triglavskega narodnega parka omogoča, da se bogastvo Triglavskega narodnega parka in Unesco MAB Biosfernega območja Julijske Alpe ohranja ob sočasnem trajnostnem razvoju.

Letošnji dobitniki znaka kakovosti so turistični ponudniki, ki so uvrščeni v zeleno shemo slovenskega turizma. Apartmajске hiške ALPIK, Kamp Korita, Eco Chalet Astra Montana, Kamp Koren in Kamp Danica.

Certifikat znak kakovosti Triglavskega narodnega parka je namenjen lokalnim deležnikom, ki si s svojimi izdelki in storitvami prizadevajo za visoko kakovost in trajnostne pristope v skladu z načeli in vrednotami našega edinega narodnega parka. Za potrebe komunikacije znaka kakovosti Triglavskega narodnega parka je v pripravi spletna stran, ki bo namenjena povezavi med dejavnostmi nosilcev znaka kakovosti ter ozaveščanjem širše javnosti o pomenu trajnostnih razvojnih pristopov. Znak kakovosti Triglavskega narodnega parka bomo v prihodnje povezali z enotnim znamčenjem kolektivnih blagovnih znamk na območju Julijskih Alp. Certifikacijski sistem pa se bo postopoma nadgrajeval še z drugimi področji. Zdajšnjim kategorijam si želimo dodati še tele: gastronomijo, planine s predelavo mleka, osnovne šole s postavljenim sistemom zero waste itn. Organizirane skupne komunikacijske kampanje bodo tudi v prihodnje zvečevale prepoznavnost nosilcev znaka kakovosti ter izboljšale splošno ozaveščenost o pomenu varovanja okolja. Z iskanjem in zagotavljanjem novih finančnih virov za skupne razvojne projekte mora postati okoljsko vzdržno povezovanje na območju Julijskih Alp temelj za uspešno zeleno ekonomijo. ♦

TRIGLAVSKI
NARODNI
PARK
KAKOVOST
QUALITY

VEČ O ZNAKU
KAKOVOSTI NAJDETE
NA SPLETNI STANI
TRIGLAVSKEGA
NARODNEGA PARKA.

USPEŠEN RAZPIS

BESEDILO • *Davorin Koren*
• *Renata Cerkovnik*
FOTOGRAFIJE • *osebni arhiv dobitnikov*

V začetku junija 2020 je Javni zavod Triglavski narodni park objavil **Javni razpis za dodelitev pomoči za ohranjanje in razvoj kmetijstva ter podeželja na območju Triglavskega narodnega parka** v vrednosti 63.000 evrov.

Predmet razpisa je bilo sofinanciranje projektov, ki zajemajo oziroma so namenjeni spodbujanju in razvoju dejavnosti na območju Triglavskega narodnega parka, in sicer živinoreje kot primarne kmetijske dejavnosti, predelave in trženja kmetijskih izdelkov ali turizma kot dopolnilne dejavnosti na kmetiji.

Prijavitelji so bila kmetijska gošpodarstva s sedežem na območju Triglavskega narodnega parka, ki imajo manj kot tri hektare kmetijskih zemljišč v uporabi ali so pašna ali agrarna skupnost, ki se ukvarja s predelavo mleka, ali z rejo avtohtonih pasem domačih živali (bovska ovca, drežniška koza in cika), ali so nosilci znaka kakovosti Triglavskega narodnega parka.

Na razpis je prišlo sedem vlog, v sofinanciranje pa je bilo po pregledu izpolnjevanja razpisnih pogojev sprejetih šest projektov. ♦

ADAPTACIJA HLEVA V
VASI ZADLAZA-ZABČE

V OZADJU KONČANA
NOVA STROJNA LOPA
PRI ČERNUTOVIH

POSODOBITVE V
ZORILNICI SIRA NA
PLANINI PRETOVČ

POSEBNO LETO ZA ČEZMEJNO OBMOČJE EKOREGIJA JULIJSKE ALPE

BESEDILO • Marko Pretner • Mojca Smolej
FOTOGRAFIJI • Mojca Smolej

Leto 2020 je bilo za čezmejno območje Ekoregija Julijske Alpe posebno leto, saj so se zgodili številni pomembni dogodki.

S koncem enega od številnih čezmejnih projektov Nat2Care je prišel na platna prvi film o naravi, ki ne pozna meja. Dobrih dvanajst minut dolg film o naravi Julijskih Alp je nadomestil že nekoliko zbledelo, a edinstveno multivizijo takrat edinega in največjega informacijskega središča Triglavskega narodnega parka v Trenti. Z novim **filmom Narava brez meja** je Dom Trenta postal tudi informacijski center čezmejnega območja Ekoregija Julijske Alpe. Uradna premiera in predstavitev filma

njem se srečajo deležniki, povezani s trajnostnim turizmom območja. V Ekoregijo Julijske Alpe je na slovenski strani uvrščeno istoimensko biosferno območje z desetimi občinami, na italijanski pa območje osmih, nekoliko manjših parkovnih občin. Leta 2019 je bilo razglašeno tudi biosferno območje na italijanski strani Julijcev, v katero so uvrščene še dodatne tri občine, skupaj 11 občin. Po svetu je 21 čezmejnih območij Unesco Človek in biosfera (MAB). So lahko Julijske Alpe naslednje? Tudi ta zamisel je bila omenjena na letošnjem šestem Forumu, kjer smo se po pregledu opravljenega dela in programa za naslednje leto, razpravi in izmenjavi mnenj zahvalili dolgoletnemu direktorju Naravnega parka Julijsko Predgorje Stefanu Santiju. S koncem oktobra 2020 je mesto direktorja našega partnerskega parka zasedel novi direktor Antonio Andrich. Stefano Santi si je med direktorovanjem prizadeval za uveljavitev in prepoznavnost Julijskega predgorja, njegov prisrpevek k čezmejnemu sodelovanju pa je neizmeren. Vsem nam je ostal velik izziv, kako nadomestiti njegovo širino, izkušnje in predanost pri uresničitvi zamisli o enotnih Julijskih Alpah. ♦

bogato sodelovanje obeh zavarovanih območij in jih skupaj s številnimi lokalnimi deležniki seznaniti z realnimi načrti za prihodnje petletno obdobje. Ob koncu obiska so bili njihovi odzivi zelo pozitivni, saj šta naše delovanje označila kot primer dobre prakse. Veseli smo bili njihovih priporočil za nadgrajevanje prepoznavnosti čezmejnega območja in izboljšanje kakovosti skupnih produktov.

Najpomembnejši in tudi največji čezmejni dogodek je vsakoletni **Forum**, na

bo predvidoma ob vnovičnem odprtju Doma Trenta 24. aprila 2021. Film je na festivalih kratkega filma že prejel prve nagrade.

Po štirih letih od prejema **listine za trajnostni turizem**, takrat je bila prvič podeljena čezmejnemu območju sploh, je bilo konec avgusta izpeljano prvo vnovično preverjanje. Ker se je preverjanje listine časovno skoraj povsem ujemalo z drugim preverjanjem **certifikata za čezmejno sodelovanja** – tega je območje prejelo že leta 2009 – je bila presoja obeh certifikatov izpeljana sočasno. Verifikatorjema Federacije Europarc, Bettini Kreisel iz Nemčije in Artu Ahokumpusu iz Finske, smo v dveh dneh poskušali približati izjemno

KRATKE NOVICE

BESEDILO PRIPRAVILI • *mag. Tanja Menegalija • Tina Markun*

ANIMIRANI FILM O INVAZIVNIH TUJERODNIH VRSTAH

V Javnem zavodu Triglavski narodni park smo pripravili izobraževalni animirani film, ki zabavno predstavi invazivne tujerodne vrste in njihov vpliv na okolje. V njej tri glavne junakinje – bohinjska cika, drežniška koza in bovška ovca – raziskujejo in se učijo o vrstah, ki povzročajo preglavice na vrtovih, zaraščajo brežine rek in gozdov, neznošno pikajo in izpodrivajo avtohtone vrste. Film je tudi didaktično sredstvo na delavnicah, ki jih pripravljamo za osnovne šole.

Film si lahko ogledate na povezavi:

Več o živalskih tujerodnih vrstah si lahko preberete na <https://www.tnp.si/sl/spoznajte/narava/tujerodne>

PIROTEHNIKA - NE!

Zaradi pokanja se živali zelo vznemirijo. Prostoživeče živali zbežijo in s tem porabljajo dodatno energijo, zato pa potrebujejo več hrane, ki pa je pozimi ni v izobilju. Zelo stresno je tudi za ptice, ki prenočujejo v bližini pokanja. Poleg hrupa povzroči uporaba pirotehničnih sredstev dodatno onesnaževanje zraka, saj se ob eksplozijah sprosti veliko strupenih delcev. Meritve dokazujejo, da so koncentracije teh delcev močno prekoračene prav v silvestrski noči. Tretji negativni vpliv je estetske narave. Prvo novoletno jutro mnoga prizorišča zabav, tudi po gorah, "krasijo" ostanki petard in raket, ki so grd opomin nočnemu dogajanju.

USTANOVLJEN NOVI SVET PARKA

V svetu Javnega zavoda Triglavski narodni park, ki je bil ustanovljen avgusta 2020, je 20 predstavnikov. Štiri predstavnike ustanovitelja imenuje Vlada na predlog Ministrstva za okolje in prostor, Ministrstva za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano, Ministrstva za gospodarstvo, razvoj in tehnologijo in Ministrstva za kulturo. Občine v parku imenujejo predstavnike parkovnih lokalnih skupnosti, in sicer po enega, lokalna skupnost Bohinj pa dva predstavnika, svojega predstavnika imajo Lovska zveza Slovenije, Planinska zveza Slovenije, strokovna javnost, zainteresirana nevladna organizacija, zaposleni ter lastniki kmetijskih in gozdnih zemljišč v narodnem parku (dva predstavnika). Svet zavoda je najvišji organ upravljanja in se sestane povprečno štirikrat na leto.

PLANINA RAZOR

BESEDILO • *Marjeta Albinini*
FOTOGRAFIJI • *Gorazd Kutin*

Kot na dlani se na višini 1315 metrov nad morjem razprostirajo pašniki planine Razor. Na dlani počivajo stavbe planine in planinska kočica, kot dvignjeni prsti iste roke pa se okoli in nad njo dvigujejo gore od Žabiškega Kuka na vzhodu prek grebena Bohinjsko-Tolminskih gora na severu vse do Tolminskega Migovca na zahodu.

Danes lepa in sončna planina je bila pomembna in zanimiva tudi v preteklosti, ko sta čez prelaza Globoko in Škrbina vodila prehoda proti Bohinju. O tem pričajo tukajšnje arheološke najdbe lončenine ter ostankov orodja in orožja iz pozne antike in zgodnjega srednjega veka. Arheologi sklepajo, da so ti ostanki povezani s kopanjem železove rude ter začetki planinskega pašništva.

Zatorej ni presenečenje, da je Razor ena od starejših planin na Tolminskem. Pripada kmetom iz vasi Poljubinj in Prapetno. Kravje zvonce tu lahko slišite od konca junija do konca avgusta, potem pa jih pastirji zaženejo niže na planino Stador. Nedaleč od štana bošče mogoče opazili nekakšna zaraščena jezercica. To je rastlinska čistilna naprava, ki je bila urejena

Ljubljanska cesta 27
SI-4260 Bled, Slovenija
www.tnp.si

leta 2008 za varovanje vodozbirnega območja reke Zadlaščice.

Lučaj više, v senci tristoletnih bukev, stoji planinska kočica. Sprva je star gozd segal vse do zgornje gozdne meje in so ga ohranjali, da je varoval planino pred plazovi. Kočo, ki je postopno rasla iz nekdanje majhne italijanske vojaške postojanke, že od leta 1948 predano upravlja Planinsko društvo Tolmin.

Planina je dostopna tudi pozimi. Pot

IZHODIŠČE: Tolminske Ravne
CILJ: planina Razor
TEŽAVNOST: v normalnih razmerah – nezahtevno
TRAJANJE: 1–1,5 ure
VIŠINSKA RAZLIKA: 375 metrov
OPOZORILO: pred turo preverite vremensko napoved in stopnjo nevarnosti proženja snežnih plazov

VIR: GURS, DPK250 (2008)

ni zahtevna, kljub temu pa se pred odhodom velja pozanimati o (snežnih) razmerah in s tem povezani potrebni (zaščitni) tehnični opremljeni.

V snežnih razmerah bošča predvidoma najkrajši poti iz Tolminskih Raven (940 metrov). Parkirate ob domu krajanov na vzhodu vasi, potem pa preprosto sledite planinskim oznakam. V nadaljevanju se bošče na križišču v gozdu lahko odločili med krajšo različico (približno uro), ki je zato štrmejša, ali pa bošče nadaljevali pot po udobnejši mulatjeri (približno uro in pol).

V koptnem delu leta se večina pohodnikov sicer odloči za pot s planine Podkuk (1150 metrov), od koder je do planine okoli ura zmerne hoje. Do Podkuka pelje cesta prek Ljubinja in mimo planin Stador in Lom, ki pozimi navadno ni pluzena. Čas hoje iz te smeri je pozimi zato odvisen od razmer na cesti. Z obeh smeri sta pešpoti označeni tudi prav iz doline. Eni sledite prek Zatoľmina, drugi pa skozi Žabče.

V katerem koli letnem času, in če bošče imeli nekaj sreče z vremenom, vas bo planina na predstavljeni dlani nagradila s soncem in čudovitim razgledom. Če bo odprta še planinska kočica, pa povprašajte po štrukljih! •